

תמצית הדרך

סיכומים קצרים וברורים ללומדי הדרך היומי

גליון 117 | בבא מציעא מ"ה. – ע"ד: | ניסן ה'תשפ"ד

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

ידועים דברי רש"י (תענית טז) אהא דמשונכנס אדר מרביס בשמחה - 'מי נסים היו לישראל פורים ופסח', ולא נראה שצירוף ב' ניסים אלו אך מקרה הוא אלא שישנו קשר מהותי בין השמחה דפסח לשמחה דפורים. וכנראה שהתחדשות החירות המוקנית לנו בפסח מעולה יותר מתוך המדרגה שנקנית לנו בפורים, ונציע בזה ביאור בחינה אחת מענין זה.

בגדר החירות כתב מהר"ל (גבורות ה' כו) "ענין הנגאל עומד בעצמו מבלי שיש לו חבור וצירוף אל אדון שלו וכו', ולפיכך הפשוט העומד בעצמו ואין לו שום צירוף אל זולתו הוא ענין חירות וכו', דבר שהוא אינו פשוט ויש בו הרכבה יש בו שיעבוד, כי דבר שהוא מורכב כל חלק משעבד בשני עד שאין השני בן חורין בעצמו. וזהו גם כן טעם אחד מטעמי המוצא, שהמוצה פשוטה לא כמו החמץ שהוא מורכב, וכל חלק אינו בן חורין" עכ"ל. ועל פני הדבר צ"ב דלכאורה נמצא שהמבוקש הוא שכל אחד לבדו ישכון, וכי אחדות מהווה חיסרון, אתמחה. אבל באמת לק"מ באשר אחדותו אינה צירוף נפרד אל נפרד אלא אינה צירופם להיות אחד, באופן שאינה הרכבה אלא איחוד פשוט, ולא מביעא שאינה חיסרון בהיותם אלא היא העצמות ההויה [זכר לדבר בדברי הר"ן (דרים נב) "מין במינו לא בטיל לפי שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו"].

מעלת ה"ל אדארבא, דוקא האחדות היא עוצם החירות, באשר עיקרה של החירות אינה השלילה של הזולת אלא היותו לעצמו ולא לזולת, באשר הצירוף לזולת מחליש את הווייתו העצמית של המצורף, וכיון שהאחדות מחזקת את הוויית המאוחדים הרי שהיא מחזקת את מהות חירותם.

כך מצינו דבשעת ההכנה למ"ת אמר הקב"ה לישראל ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, ופרש"י "זה יום שבאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפורזין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כולם לרעמסס", מבואר ענין קיבוצם לקראת יציאתם [ומוסבר ההקשר למ"ת שהוצרך לאחדות כנאמר 'יחין' ואכמ"ל], ולהאמור מובן שקיבוצם הוא חלק מעצם יציאתם לחירות. לידתנו כעם' ביצי"מ איננה עוד מעלה ביציאה אלא היא חלק מעצם מהות החירות.

ידוע שקטרוגו של המן ישנו עם 'אחד' מפורד ומפורד, והתיקון נקלה היהודים' ומשלוח מנות ומתנות לאביונים'. הן אמת דצ"ב מה נוגע לנס, והנראה הדגילוי שכל נפלאותיו ומחשבותיו הוא אלינו כעם, ככנס"י, והיינו שבעצם אנו אחד, וזה מעורר בנו את ההכרה באחדותינו, וההתדמות לבוראנו אשר גם נפלאותינו ומחשבותינו תהיה לאחיו.

וכמו"כ ידועה ייחודיותו של פורים שהנס נתגלה בתוך מהלך הטבע גופיה, וכך גם מעלת הדרך קבלוה בעצם טבע היהודי, והיא הסרת המודעה. כך גם נראה במעלת 'נקלה היהודים' דפורים שנקנית בעצם טבעם (לא איחוד 'שכונג' אלא 'מוגיא').

אם כנים הדברים י"ל שעל כך כן הוא מחזור השנה, שלאחר כל מועדיה נחתמת במעלות הנפעלות בעצם הטבע, ומכאן הוא מבואר שלם יותר לתוספת חירות, בבחינת יהיב חכמתא לחכימין, עד היותה אף חירות זו - עם שאר מעלות השנה הבאות בעקבותיה - נקבעת בסוף השנה בעצם הטבע, וחוזר חלילה.

ריבית קשורה ליצי"מ (ב"מ סא: ובטור י"ד קס דכאילו כפר ביצי"מ ומקורו בספרא פר' בהר עה"פ וחי אחיק עמך). ויל"פ מפני שהרביית ממונו על-חשבון האחר הרי היא סותרת את החירות, עבד לוח לאיש מלוה, את זאת התורה אוסרת, אדרבה ניתן הכסף לעשיר בכדי שילוונו לעני, וזוהי האחדות שהאחד אינו מנצל את חבירו [וינצלו את מצריים] אלא משלים את חבירו.

מ"ה: ביאור אחר במחלוקת ריו"ח ור"ל בדעת ב"ש וב"ה

בחילול סלעים על דינרים - הגמ' מבארת שמחלוקת ריו"ח ור"ל בדעת ב"ש וב"ה היא, אם נחלקו ב"ש וב"ה רק בסלעים על דינרים אם חוששים שמוא ישהה מלעלות לירושלים עד שיצטבר לו כדי דינר זהב, או שאין חוששים לזה מפני שאין מושאן כזו, אבל פירות על דינרים לכו"ע אפשר לחלל כיון שזרעם להרקב. או שנחלקו ב"ש וב"ה אף בפירות על דינרים ש"ל שגם בפירות חוששים שישהה מלהעלותם.

סיכום הסוגיא -

כסף וזהב מהו טיבעא ומהו פירא - במתני' מבואר שכסף וזהב הכסף הוא טיבעא והזהב הוא פירא, וכך סבר רבי בזקנותו, אבל בילדותו סבר שהכסף הוא פירא והזהב הוא טיבעא. ומדברי התנא בבבוייתא (פרוטא שאמרו אחד משמונה וכו') מבואר שזהב הוא טיבעא והכסף הוא פירא. וב"ש וב"ה שנחלקו אם מחללים כסף על זהב, בדעת ב"ה מבואר שהכסף הוא הפירא והזהב הוא הטיבעא, ובדעת ב"ש מבואר שהכסף הוא הטיבעא והזהב הוא הפירא. ולביאור האחרון במחלוקת ריו"ח ור"ל טעמא דב"ש משום גזירה ולא משום שהזהב הוא פירא.

לענין ריבית בהלוואת מעות שדינם כפירא, דעת ריו"ח שכל דבר שכלפי מטבע אחר הוא פירא, אף שכלפי עצמו הוא טיבעא, יש בזה אסור ריבית.

נחושת וכסף - נחושת הוי פירא לגבי כסף.

חילול מעשר שני -

כסף על פירות - אין מחללים.

כסף על זהב - מחלוקת ב"ש וב"ה, ל"ק נחלקו מהו טיבעא ומהו פירא, ולמסקנת הסוגיא נחלקו אם חוששים שמוא ישהה עליותו. והאוקימתא שנחלקו אם מחללים על "כסף שני" נדחתה.

פירות על כסף - מחללים לכו"ע אף אם לגבי זהב הוי פירא, דאל"כ באיזה כסף נחלקו ב"ש וב"ה אם מחללים על זהב.

פירות על זהב - נחלקו בזה ריו"ח ור"ל, ל"ק אם זהב נחשב פירא לגבי פירות או לא, ולביאור האחרון נחלקו אם חוששים שמוא ישהה עליותו.

פירות על פרוטות - מחללים גם אם על זהב אין מחללים, כיון דחריפ.

נחושת על כסף - לב"ש יחלל הכל ולב"ה יחלל חצי.

כסף על נחושת - מחללים מדוחק.

כסף על כסף - לר"מ אין מחללים ולרבנן מחללים, ויתכן שאף לרבנן אין מחללים אלא כשאחד חריף מחבירו ולא כששניהם שווים.

ירושלים - מחללים מעות על פירות, ואם בא לחלל על פרוטות לב"ש יחלל הכל על פרוטות, ולב"ה שקל כסף ושקל פרוטות. (ועיין במעשר שני ג' ט' דעות נוספות בזה).

קנין חליפין

כתיב "וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר, שלף איש נעלו ונתן לרעהו", וזהו הנקרא קנין חליפין, ולהלן יבוארו דיני קנין חליפין: א' מחלוקת אם מטבע קונה בחליפין. ב' אין מטבע קונה בחליפין. ג' פירות נקנים בחליפין, ויש מחלוקת אם הם קונים בחליפין. ד' ביאור כמה משניות וברייתות לפי השיטות האם מטבע קונה בחליפין. ה' מחלוקת האם חליפין נעשים ע"י כליו של קונה או של מקנה.

אם מטבע נעשה חליפין - רב ולוי נחלקו אם מטבע נעשה חליפין או לא. ועולא ורב אסי ורבי יוחנן סוברים שאין מטבע נעשה חליפין, משום דדעתו על צורת המטבע מפני שאין המטבע חשוב אלא ע"י צורה שבו והצורה עשויה להתבטל והוי כדבר שאינו מסוים ושלם שאינו נעשה חליפין. ואפי' לרב ששת שא"צ כלי החליפין מטבע פסול מטעם דצורתא עבידא דבטלה.

באיזה אופן נחלקו אם מטבע קונה בחליפין - לה"ש איירי כשנתן מעות לא בתורת דמים כדרך מקח וממכר, אלא בתורת חליפין.

אם מטבע נקנה בחליפין - אין מטבע נקנה בחליפין. ורב פפא בתחילה רצה לומר שגם לסוברים שאין מטבע נעשה חליפין, מ"מ מטבע נקנה בחליפין (כמו שפירות לרב נחמן אינם נעשים חליפין ומ"מ נקנים בחליפין). וחזר בו רב פפא מדבריו וכשרצה להקנות מעות לרב שמואל בר אחא הקנה אותם באגב ולא בחליפין, ואף שהיה הולך להביאם היה צריך להקנותם לו, דאל"כ לא היה נותן לו מי שהיו אצלו המעות, כיון שאם יאבדו בדרך יחזור רב פפא ויתבע ממנו.

חילול מעשר שני בטיבעא ופירא

מעשר שני כיון שאינו נאכל אלא בירושלים מותר לפדותו על מעות ולהעלותו לירושלים ולקנות בהם דברי מאכל, אבל על מטלטלין אין מחללים. הגמ' מביאה מחלוקת בסוגי מטבעות מסוימים אם מחללים עליהם או לא, והגמ' דנה אם המחלוקת היא האם הם נחשבים טיבעא או פירא, או שנחלקו אם מותר לחלל גם מעות על מעות או רק פירות על מעות, או שנחלקו באיזה אופנים חוששים שמחמת החילול יתעכב מלהעלות את המעות לירושלים.

חילול כסף על זהב -

נתן התם ב"ש ואומרים לא יעשה אדם סלעים דינרי זהב, וב"ה מתירים. ביאור מחלוקתם -

ללישנא קמא נחלקו בענין כסף וזהב מהו טיבעא ומהו פירא, שלב"ש הכסף הוא טיבעא והזהב והוא פירא ואין לחלל טיבעא על פירא דחמנא אמר "וצרת הכסף בידך", וב"ה סברי שהזהב הוא פירא והכסף הוא טיבעא.

ונחלקו ריו"ח ור"ל אם לב"ש אפשר לחלל פירות על דינרי זהב. לריו"ח אפשר מפני שזהב אינו פירא אלא לגבי כסף, אבל לגבי פירא זהב נחשב טיבעא (כמו שכסף לב"ה הוא פירא לגבי זהב אבל מחללים פירות עליו), ולר"ל לב"ש גם פירות אין מחללים על זהב מפני שזהב הוא פירא. ומה שלא נחלקו באופן זה ללמד שלב"ש גם פירות על זהב אין מחללים, כדי ללמד שלב"ה אפי' סלעים על דינרים מחללים. ועיין לעיל (בענין ריבית בהלוואת דינרים) שדעת ריו"ח שאף אם זהב לגבי פירות הוי טיבעא, אסור להלוות דינר בדינר, כיון שלגבי כסף הוי פירא.

מ"ה. חילול פרוטות נחושת על כסף - הרוצה לחלל פרוטות נחושת על כסף מפני משאוי הדרך, לב"ש יחלל כל הפרוטות שבידו, ולב"ה יחלל רק חצי מהפרוטות שבידו כדי ששכביא לירושלים יהיה ממוזן בידו לקנות צרכי סעודה, ואם כולם ילכו לפרוט אצל שולחני יתיקרו הפרוטות והמעשר שני יפסידו.

חילול פירות על פרוטות או על זהב - מהדין הנ"ל מבואר שאפשר לחלל פירות על פרוטות, ומ"מ אין מכאן ראייה שאפשר לחלל גם על זהב שהוא חשוב יותר מפרוטות, ד"ל שרק על פרוטות אפשר משום דבאתרא דסגיא חריפ.

חילול פירות על דינרים, וסלעים על סלעים או על דינרים - ללישנא בתרא י"מ מחלוקת ב"ש וב"ה גם בסלעים על דינרים וגם בפירות על דינרים, שלב"ש אין מחללים ולב"ה מחללים. וי"מ שפירות על דינרים לכו"ע אפשר לחלל, ומחלוקתם היא במעות על מעות, שלב"ש א"א לחלל מעות על מעות, דכתיב "הכסף" והיינו שא"א לחלל אלא על הכסף ראשון, ולב"ה מרבים מה' ד"הכסף" שאפשר לחלל על כסף שני, ולפ"ז מחלוקתם היא גם בסלעים על סלעים, ונחלקו בסלעים על דינרים כדי שנדע שלב"ה אפשר לחלל כסף על זהב, ולא נחשב הזהב כפירות לגבי כסף. איתא במעשר שני שמחללים כסף על נחושת מדוחק, וכתב רש"י שכסף על כסף אין מחללים אף מדוחק.

חילול מעות על פירות או על מעות אחרות בירושלים -

בירושלים מותר לחלל סלע על פרוטות, לב"ה יכול לפרוט כל הסלע לפרוטות, ולב"ש חצי יחלל על כסף וחצי על פרוטות שמוא לא יספיק להשתמש בכולם, ויפקידם עד הרגל הבא ויתעפש, ואם יחזור ויחליפם בסלעים נמצא שולחני משתכר ב' פעמים ומעשר שני נפסד, ואין בזה חסרון של כסף שני, משום דכתיב "ונתת הכסף בכל אשר תאוה ונפשך בבקר ובצאן".

ראית הגמ' שאין בעיה לחלל מעות על מעות - הגמ' דוחה ביאור זה ממה שב"ש מתירים לחלל פרוטות על סלע מחוץ לירושלים, ומבואר שאפשר לחלל כסף על כסף. וכן קשה ממה שאמרו ב"ש לא יעשה סלעים דינרי זהב, מבואר דהוי גזירה, דאי מדאורייתא הוי ליה למיתני אין מחללין דלא מיתפשי בקדושת מעשר.

מיח אושר בכבוד (ת"א)
אושר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה
בעידודם וברכתם של מרת ורבנן גדולי ישראל שליט"א
לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org | www.osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617

פינת הריבית

אולי ע"פ היסוד האמור - שהאחדות היא עצם מעצמה של החירות - יבואר גם את הדפסח אינו נאכל אלא בחבורה. כך גם המנהג אצל בני התורה שהמצה נאפית בחבורה, אולי גם לזה יצורף התוכן הפנימי המדובר, וביתס למנהג זה - מנהג אפיה בחבורה נדון בע"ה גם בפנים תנועעים להלמת ריבית.

ישנם חבורות בהם מתבקשים בני החבורה לשלם מראש עבור המצות, בכדי שהכסף יהיה מוכן לצורך ההוצאות עבור החיטים או הקמח והטחינה והאפיה, וצריך לדעת מדוע אין בזה איסור פסיקה (וי"ד ריש ס' קעה), שהרי אסור להקדים מעות עבור המקח שמוא יתייקר ונמצא שמופני המתנת המעות אצל המוכר מקבל הלוקח מוצר ששוה יותר ממה ששילם.

הן אמנם זו א"צ לפנים שאם החיטים או הקמח נקנים לבני החבורה, הרי שראש החבורה אינו 'מוכר', דהמצות הנאפות אינן שייכות לו אלא לבני החבורה, ואין כאן הקדמת מעות. כל הנידון הוא רק במידה וזכויות אלו הינן של ראש החבורה, וממילא כך גם המצות, והוא מוכרח לבני החבורה, האם כה"ג יש איסור להקדים לו מעותיו, שכן ברור שאין כאן היתרים של 'יש לו' או 'יצא השער'.

ונראה שהדבר מותר ע"פ מה שפסק הרמ"א (קעג ז) ע"פ משמעות תוס' ב"מ (סג: ד"ה ואמרו) דבדבר שאין שומותו ידוע מותר למכור בזול בהקדמת מעות, והיינו דכיון שאין השער ידוע אינו ניכר שמוזיל לו, והכ"ז אין שער ידוע למצות חבורה וממילא אין איסור פסיקה בהזולה, וכ"ש שלא מוזיל להם אלא הוא רק חשש שמא יתייקר.

ואף שהש"ך (שם סס קי"ז) כתב דלא הותר באין שומותו ידוע אלא דוקא ביצא השער, ודאי אין כוונתו שיש שער ידוע דא"כ שומותו ידוע, וע"כ דלא הצריך אלא שיוקבע איזשהו מנעד של מחירים כך שאין חשש שאח"כ י"קבע מנעד יקר מהסכום ששילם באופן שיהא ניכר שמקבל מוצר בזול (ועיני' חווי"ד מה שביאר בש"ך).

א"כ בדידן שהתשלום על מצות חבורה אינו פחות ממנעד המחירים שלהם מותר להקדים מעות גם אם המצות של ראש החבורה והוא זה שמוכר לבני החבורה. וכאן עדיף טפי כיון שהוא דבר שאין לו שער ולא עתאי להיות שער ובוה ודאי מ"וע לא פליגי דאית לן התירא דאין שומותו ידוע (כמבוא בתפארת המשה ובית אדם, גם בטו"ז יש משמעות דכה"ג גמסכים לחלטה, ולא מצינו בפוסקים מי שאסר בזה].

אבל לכאוי ישנו חשש ריבית אחר שיש לשים אלו לב, והוא כי המעות שניתינים לראש החבורה מותרים לו בשימוש עד שיגיע בפועל הצורך לשלם עבור ההוצאות של החבורה, ובמידה ואכן משתמש בהם הרי הוא לוח גמור.

וכיון שבד"כ ראש החבורה טורח הרבה מעבר לטרחת שאר בני החבורה, וזאת ללא תמורה שוות ערך לטרחתו, א"כ צ"ע אם מותר לו לטרוח בחינם בעוד הוא לוח על הכסף, ואפי' לאחר שפורע, דלמא טרחה זו היא גם תמורת ההלוואה. ואמנם אם משתמש בכספים להוצאות המצות, אף אם היא הלוואה שיש כיון שהוא דרבנן לצורך מצוה, אף לצרכו הפרטי צ"ע אם מותר, ואפי' לצורך המצות לכאוי' דהוי ריבית מאוחרת שסובר המל"מ (מלוה ד יד) דאין בה היתר לצורך מצוה [ואף שאינו מוסכם מ"מ החווי"ד (קס יט בחי')] נקט כותיה וגם רע"א (קמא נד) לא דחה דברינן, א"כ נימא שמושיים לו ללוות רק ע"ד שיטרה, וא"כ שלא לצורך מצוה חמיר טפי.

וגם בזה יש החילוק שחילקנו בין אם המצות שלו או של החבורה, ולהיפך, שאם הם שלו הרי שהמעות המוקדמים הם מעות מוקח ואינו ממש לוח, ובמקח יש יותר מקום לדון להקל ע"פ הרמ"א סי' קס ס"ד, משא"כ אם אינם שלו הרי הוא לוח גמור.

ואפי' בגונא שהטרחת כה מרובה וזמן ההלוואה קצר עד שאין בו כדי שיהיה מקום לשלם שטרחה היא מחמת הלוואה, עדיין לי"ד אם לחוש שמא ההלוואה ניתנת בעד הטרחה, שאם לא משולמת טרחתו לכה"פ יקבל הנאה מועטת זו.

ואמנם זו דרכם של ראשי חבורות שהם טורחים בכך בחינם, וברור שגם לולי ההלוואה היה טורח אותה טרחה שטורח במידה והוא לוח, והוי רגיל, אף צ"ע דלכאוי הוי פרהסיה דאסור משום לא ידור בתצירו חינם אף בחצר דל"ק לאגרא. ואף שעצם הטרחה אינה בפרהסיה מ"מ שמא כיון שידוע לכל שטורח הוי פרהסיה.

ונראה לצדד לקולא חדא די"ל דפרהסיה היינו שידוע לכל העולם משא"כ כאן שלא ידוע אלא לציבור בני החבורה ובני משפחותיהם. ועוד דלא אסור לדור בחינם אלא מפני שההויאים יודעים מההלוואה ולא יודעים שהחצר אינה קיימא לאגרא, אבל בדידן מפורסמת היא הרגילות לטרוח גם בלי ההלוואה, ופרסומה הוא לא פחות מפרסום ההלוואה עצמה ומסמנא אף יותר, אלא שסברא זו עדיין לא ברירא כביעתא בבתחא דדלמא איכא למיחש למחוי שההלוואה מחמת הטרחה, ושמוא זה אינו מפורסם שהיו מלוים אף לולי הטרחה, ואכתי צ"ע [ובפרט אם נניח שכל הירושת ללוות הוא רק אם אכן יטרח].

מטבע שאין עליו צורה או שנפסל נעשה חליפין ונקנה בחליפין.

אם פירות קונים או נקנים בחליפין - לרב נחמן אין פירות נעשים חליפין כל דבר שאינו מלי נקרא פירות לגבי חליפין, ובחליפין צריך כלי דומיא ד"נעל", ומ"מ פירות נקנים בחליפין דהא כתיב "לקיים כל דבר". ולרב ששת פירות גם נעשים חליפין.

בעל חי לרש"י (מ"ו) הוי פירא ולא כלי.

ביאורים במשניות וברייתות לשיטות הנ"ל-

תנן במתני' **הזהב קונה את הכסף** וכו'. למ"ד מטבע נעשה חליפין י"ל שמושך את הזהב וקונה את הכסף בחליפין, ולמ"ד אין מטבע נעשה חליפין לא קנה את הכסף אלא נתחייב לתת לו כסף, ויש לשנות במתני' הזהב מחייב וכו'.

וכן משמע מדתני בסיפא והכסף אינו קונה את הזהב, ואי בתורת חליפין למה אין הכסף קונה את הזהב, ומבואר שהכונה שהזהב מחייב את הכסף ולכן טיבעא לא מחייב פירא מדאורייתא או מדרבנן כדלקמן (מ"ו:).

וכן מבואר ממה שהברייתא מבארת דברי המשנה שאע"פ שמושך את הכסף לא קנה את הזהב עד שימושך את הזהב, ואם כסף נעשה חליפין למה לא קנה את הזהב.

ולפי זה מה דתני ברישא דברייתא שאם משך את הזהב "קנה הכסף בכל מקום שהוא" הכונה שקנאו כמות שהוא שאם אמר לו שיתן לו מארנקי חדשה אינו יכול להביא לו מארנקי ישנה אע"פ שהם טובים יותר, מופני שיכול לטעון לו שהוא רוצה לישנן.

מ"ו: ראה שאין מטבע נקנה בחליפין- איתא בברייתא שהעומד

בגורן ואין לו מעות ורוצה לחלל מעשר שני על מעות ולא להוסיף חומש, יתן לחבירו הפירות במתנה, ואומר הרי הם מחוללים על מעות שיש לי בביתי. ומשמע שאם יש לו מעות עדיף שיקנה אותם לחבירו במשיכה וחבירו יפדה את הפירות שלו שזה אינו נראה כ"כ העומה. ואי נימא שמטבע נקנה בחליפין צ"ב למה שלא יקנה לחבירו את המעות שבביתו בחליפין וחבירו יפדה את הפירות. ולא מסתבר לומר שמדובר דווקא באדם שאין לו סודר ואין לו קרקע (להקנותם באגב) וגם הגורן לא שלו, דלא איכפל תנא לאשמועינן גברא ערטילאי שאין לו כלום דזה דבר שאינו מצינ. ומבואר שאין מטבע נקנה בחליפין ולכן צריך לתת לו את הפירות במתנה.

מבואר בברייתא שמי **שאמר לשולחני תן לי בדינר מעות**, כדי לשלם מהם לפועליו, ומתחייב להחזיר לו יפה דינר וטרסית מותר רק אם יש לו מעות בביתו.

ויש לדון אם יכול לקנות את המעות שבביתו בקנין חליפין, דאם אינו קונה אלא מתחייב למה אין בזה משום ריבית.

והגמ' מבארת בזה שלמ"ד מטבע נעשה חליפין אפשר לבאר שקונה את המעות שבביתו ע"י חליפין, ויפה דינר וטרסית היינו דינר של כסף טוב וטבוע.

ולמ"ד אין מטבע נעשה חליפין צ"ב למה אין בזה איסור ריבית שאף שזה דרך מקח וממכר אסור משום דהוי "אגר נטר", וצ"ל דאיירי שקונה ומקנה ע"י מטבעות שאין עליהם צורה דהווי פירא ומועילים לחליפין, ויפה דינר וטרסית היינו בשווי דינר וטרסית, ולכן לא כתוב דינר יפה וטרסית אלא יפה דינר וטרסית.

ולפי זה גם למ"ד מטבע נקנה בחליפין מותר, ולא משום שקנה בחליפין אלא דכיון שיש לו מעות מותר דהוה ליה כאומר הלווין עד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח.

מ"ו: איתא במתני' כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין.

למ"ד מטבע נעשה חליפין איירי במטבע שרגילים לתת אותו דמים עבור דבר אחר, וקאמר שאם נתנו בתורת חליפין קנה את החפץ ע"י משיכת המטבע, ונתחייב בעל המטבע בכל האונסים שיקרו לחפץ.

ולמ"ד אין מטבע נעשה חליפין הכונה לכל דבר הנישום בדמים והיינו מטלטלין שאם נותנים אותם בדמים עבור חפץ אחר הדרך לשום את שוים, וקמ"ל שמטלטלין פיורי נעשים חליפין ואצ" דווקא כל (שאלע"פ שכתוב "נעל" דורשים מ"לקיים כל דבר" שחליפין קונים ע"י כל דבר), וכן משמע ממה שהמשנה מומשיכה "כיצד החליף שור בפרה וכו' " ומשמע שלא איירי בדמים, ואי כוונת המשנה למטבע צ"ל שהרישא איירי במטבע, והסיפא מוסיפה שגם פיירי עבדי חליפין כיצד החליף שור בפרה וכו'.

ולרב נחמן שסובר שרק כלי נעשה חליפין אבל פיירי לא עבדי חליפין, צ"ל דכוונת המשנה לומר שאף שבעלמא אין מעות קונות, מ"מ אם **החליף דמי שור בפרה** שאם היה חייב לו מעות עבור השור ואומר לו שרוצה לקנות בהם פרה, כיון שזכה הראשון במטלטלין הראשונים ע"י משיכה, אפי' זכה בהם בתורת דמים, קנין זה מועיל כמו חליפין. ולא העמידה הגמ' בחלפי שוה בשוה לר"ת שמועילים גם בפירות, דמשמע דאיירי באינם שוה בשוה דומיא דרישא.

ואע"פ שכסף אינו קונה, ס"ל שדבר תורה מעות קונות דכתבי גבי הקדש "נתן הכסף וקם לוי, ומדרבנן משיכה קונה ולא מעות שמא יאמר לו נשרפו חיטך בעליה ולא יטרח להציל את החיטים של הלוקח, ולכן העמידו את החיטים ברשותו לחזור בו אם ירצה, וממילא ילך להצילם כיון שאם יתייקרו יכול לחזור בו והווי ליה כדידיה, ובאופן כזה שהוא לא שיכח לא גזרו ביה רבנן.

ולפי זה ריש לקיש הסובר שמן התורה קונים במשיכה א"כ מעות אינם קונות גם במילתא דלא שיכחא יפרש מתני' כרב ששת שפיירי עבדי חליפין.

איתא במתני' **כל המטלטלים קונים זה זה**, ואמר ר"ל דאפי' כיס מלא מעות קונה וע"כ בתורת חליפין שהרי מעות אין קונות, ואי נימא

שאין מטבע נעשה חליפין צ"ל דאיירי שהחליפו מטבעות שנפסלו ע"י המלכות ובני המדינה לוקחים אותו בהצנע או שפסלתו מזדינה בני המדינה שנאורוהו אבל המלך לא ציווה, והוא יוצא בשאר מדינות (ושניהם הווי פירא לענין חליפין, אף שפסלתו מדינה עדיין יוצא במדינה אחרת, ואף שפסלתו מלכות עדיין יוצא בצניעא).

מ"ז: האומר לחבירו מכור לי באלו, אי הוי חליפין, ואם יש בזה

אונאה- האומר לחבירו מכור לי חפץ שלך במעות אלו שבידך, ולא בירר כמה הם, לרב הונא קנה הלוקח, ואין אחד מהם יכול לחזור בו, דאף שרב הונא סובר שאין מטבע נעשה חליפין, ס"ל כריו"ח שדבר תורה מעות קונות, ותיקנו חכמים שיקנה ע"י משיכה, ובמילתא דלא שיכחא לא גזור בה רבנן, ולענין אונאה אם המעות הם כשעור שותות פחות משווי החפץ נחלקן אמוראים בדעת רב הונא, י"א שיש בזה אונאה, כיון שאמר "מכור" ולא אמר לשון חליפין. וי"א שאין לו עליו אונאה. וכן הדין אם נתן חפץ עבור חפץ בתורת חליפין אין בזה אונאה.

ואם קנה ע"י חליפין והקפיד על שווי הדמים לרב אדא בר אבהו דינו כקנין ע"י דמים ויכולים לחזור בהם עד שימושך השני. ולרבי קנה ואין יכולים לחזור בהם, (שהרי כל חליפין מקפידים על שוויים.) וכוונת הברייתא (...ופרתך בכמה...לא קנה בעל החמור את הפרה) שאם החליף פרה וטלה בחמור ומשך את הפרה ולא את הטלה יכול לחזור בו.

חליפין בכליו של קונה או בשל מקנה- כתיב בקרא "ושלף איש נעלו ונתן" ויש לדון מי שולף ונתן. לרב הקונה נותן כלי למקנה, דניחא ליה שהמקנה יקנה את הכלי כדי שיגמורו בדעתו להקנות לו. וללוי קונים בכליו של מקנה, ואין הקנין חל כמו באגב שהרי א"א לקנות קרקע אגב משיכת מטלטלין דמשיכה אינה מועילה בקרקע, אלא בההיא הנאה שהקונה מקבל ממנו גמרו בדעתו להקנות לו והוי כחליפין. אפילו הקונה מוסר לו חפץ אחר, שמה שהסכים לקבל ממנו והחשיבו, חן לו כאלו קיבל מתנה, וגמר וימקני. וכבר נחלקו בזה בברייתא הלומדת מ"לתמורה" קנין חליפין, דלת"ק פועז נתן לגואל את נעלו, ולר"ל הגואל נתן לבעוז.

"וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר" וגו', גאולה זו מכירה ותמורה זה חליפין, ושיניהם איירי במנעל.

קנין חליפין מועיל בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה.

קנין חליפין בפירות- לרב נחמן אין קונים אלא בכלי ולא בפירות וכל דבר שאינו כלי חשיב פירות, ואפי' שוה הרבה, דאמר קרא "נעלו", והא דכתיב לקיים כל דבר היינו שכל דבר נאולה ותמורה נקנים במנעל. ולרב ששת קונים אפי' בפירות, דכתיב "לקיים כל דבר" בכל דבר. והא דכתיב "נעלו" ללמד שצריך דבר המסוים שלם. לאפוקי חצי אגוז וחצי רימון.

מ"ז: נוסח שטר הראיה על קנין חליפין- כמאן כתבינן האיזנא "לקנינא מפלוני] במנא דכשר למקניא ביה": במנא לאפוקי מדשמואל דאמר קונים במרוקא (כל-העשוי מגללי בקר). למקניא משמע לקנות ולא להקנות לאפוקי מדלוי דאמר בכליו של מקנה, ביה משמע שבא למעט דבר שאינו מועיל למעוטי מטבע, וי"א למעוטי איסורי הנאה, וי"א שביה בא למעט מטבע, וכדשר בא למעט איסורי הנאה, אבל מוריקא א"צ מיעוט.

דיני אסימון

טיבעא ופירא- אסימון קונה את המטבע, ומטבע אינו קונה אסימון.

אסימון היינו **פולסא** -מטבע שאין בו צורה.

חילול מעשר שני- לרב דוסא מחללין מעשר שני על אסימון, ולחכמים אין מחללים, ומודה רבי דוסא שאין מחללים על מעות הניתנות בסימן בבית המרחץ והם מעות פחותות ורעות. ואמר רבי יוחנן שרבי ישמעאל שאמר שלומדים מ"וצרת הכסף בידך" לרבות כל דבר הנצרך ביד, ורבי דוסא, אמרו דבר אחד, ור"ע לומד לרבות כל דבר שיש עליו צורה.

קנין מטלטלין בכסף ומשיכה מדאורייתא ומדרבנן

ישנם כמה סוגי קניינים, כסף שטר חזקה המועילים בקרקעות, והבנהה ומשיכה המועילים בקניינים, ועוד קניינים. ונחלקו רבי יוחנן ור"ל האם מה שכסף אינו קונה במטלטלין זה מדאורייתא או שוה תקנת חכמים וכדלהלן. הגמרא מבארת מחלוקתם, ומנסה להביא ראיות לדבריהם, ומבארת מתי מי שחזור בו נאמר עליו מי שפרע וכו'.

שיטת רבי יוחנן שמדאורייתא מעות קונות דכתיב לגבי הקדש "נתנן הכסף וקם לוי" (רש"י מ"ו: ד"ה סבר), וחששו חכמים שתפול דליקה באונס (שאין מי שישלם), ולא יטרח המוכר להציל את החיטים, ויאמר ללוקח נשרפו חיטך בעליה, ולכן העמידו את החיטים ברשותו כדי שיטרח להצילם. ולהלן (סוף מ"ח.) מבואר שרב נחמן סובר כריו"ח.

שיטת ריש לקיש שמשכיח קונה מן התורה, דכתיב "...או קנה מיד עמיתך" ספין "או קנה" לי"מיו" לומר דבר הנקנה מיד ליד, ואף שלומדים מהפסוק למעט קרקע שאין בה אונאה דאינה ניקחת מיד ליד, מ"מ "או קנה" סמכה תורה קנין למיד וזה מלומד שמשכיח קונה, וכן אפשר ללמוד שדין אונאה הוא גם בנתאנה מוכר דכתיב "אל תונוי". (וריו"ח לומד מ"מידי" למעט קרקע מאונאה, ומ"או קנה" לרבות אונאה במוכר.) ומ"מ כיון דאיכא דברים ומעות אין ב"י"ד יכולים לעכב אותו מלחזור אבל קאי במי שפרע, ונחל החוזר בו מדברים לבד אין בזה מי שפרע ומ"מ אין רוח חכמים בנלה הימנן שאין בו קבלה אבל אינו הגון בעיני חכמים. ואם קידש אשה בדבר שקנה בכסף, לריו"ח מדאורייתא הווי קידושין, ולר"ל לא הווי קידושין.

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
www.osher-b.org | info@osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

ביאור מחלוקת רבנן ור"ש לריו"ח ור"ל – איתא במתני' שאם הלוקח נתן מעות למוכר שניהם יכולים לחזור, אבל אמרו מי שפרע וכו', ולר"ש רק המוכר (שהכסף בידו) יכול לחזור בו ולא הלוקח. לדעת ר"ל ר"ש סובר שמעוּת קוננת ומשיכה תקנתא דרבנן היא, ולכן רק המוכר יכול לחזור בו כדי שיטרח להצילם, ורבנן סוברים שמדאורייתא משיכה קוננה ולכן גם הלוקח יכול להחזיר בו, ולדעת ריו"ח נתחלקו רבנן ור"ש אם תיקנו משיכה רק למוכר שבוה כבר טירח להצילם משריפה, כדי שאם יתייקרו יוכל לחזור בו. **אם גו ללוקח** דכ"ש שיטרח המוכר להציל כדי שלא יחזור בו הלוקח כשיראה דליקה באה.

מ"ת. כתיב בקרא לגבי חיוב קרבן שבועה **"וכשה בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו"**. תשומת יד היינו הלואה שייחד הלוה כלי להלואה אבל המפר בהלואה גרדיאת אינוחיב קרבן שבועה כיון שניתנה להוצאה, ועשק שכר שכיר היינו בייחד כלי לעשקו אבל אם לא ייחד פטור, כיון שאין לזה דבר מיוחד כמו שיש בפקדון גזל ואבידה. ועל זה ממשין הפסוק "והיה כי יחסא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל או את העושק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו".

ראיה מהפסוק שמעות אינם קונות – רבא מדייק ממה שהפסוק לא אמר כאן שמחזיר את ה"תשומת יד", שמשיכה קונה, ועל כן א"צ להחזיר את מה שייחד להלואה כיוון שהמלוה לא משך, ואף דעושק אהדריה קרא וא"כ היה"ת תשומת יד, התם איירי כשמשך, שנטלו הימנו וחזר והפקידו אצלו (ותרי גוונא פקדון), ואף דא אהדריה קרא לתשומת יד ליכא קושיא דאיכא למימר דאיירי בנטלו הימנו וחזר והפקידו אצלו, מ"מ השתא דלא אהדריה קרא איכא סייעתא לר"ל שמעות אינם קונות שהרי שאר הדברים אהדיה קרא. ואף דאמר ר"ש שלומדים מ"א מכל אשר ישבע עליו לשקר" לרבות תשומת יד להשבון, מ"מ ממה שלא נכתב בהדיא איכא סייעתא לר"ל ולא אהדיה קרא אלא דומיא דפקדון דנטלו וחזר והפקידו אצלו.

ראיה מברייתא שמעות אינם קונות – איתא בברייתא שאם נתן מעות הקדש לבלן בשכר שירחצנו, ומעל ואפי' לרחה, ומבואר דדווקא בלן שאין לו מה למשוך מעל אבל אם נתן מעות על דבר שיש בו מה למשוך לא מעל עד שימשוך. וכן איתא בברייתא אחרת שאם נתנה לספר או לספא לא לכל בעלי אומנות לא מעל עד שימשוך. ומה ששינוי שבנתנה לספר מעל איירי בספר נכרי שאינו בר משיכה דכתיב "מיד עמיתך".

מ"ח: לוי בודק במתניתיה ואשכח, שאם נתנה לסיטון חנוני גדול שמוכר להרבה חנוניים קטנים, ומשלמים לו מעט מעט כשהם מוכרים ונותנים בתחילה מעט מעות לרבוץ מעל א"ת"פ שלא משך כל הפירות, ומבואר שמעות קונות מדאורייתא, ולר"ל צ"ל דהא מני ר"ש היא.

מי שפרע בנתן מעות ולא משך –

החוזר בו מן המקח לאחר נתינת המעות לפני המשיכה, עליו אמרו "מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו". לאביי אין מקללים אותו שהרי כתיב "ונשיא בעמך לא תאור", אלא מודיעים לו ענין זה שאם תחזור בן סופו להפרע ממך. ולרבא מקללים אותו ואין בזה איסור כיון שאינו עושה מעשי עמך דכתיב "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב".

ומעשה היה ברבי חייא בר יוסף שבא לחזור בו ואמר לו ריו"ח שאם יחזור בו יקבל עליו מי שפרע, ולמד מזה רבא שמקללים אותו, שהרי לא היה צריך שילמדו אותו שהרי היה ת"ח, ואמר לו אביי שודאי לא רצה לקבל מי שפרע, אלא הוא הגיע לברר אם ערבון מקצת מעות על פיסוק מרובה קונה כנגד מעותיו או כנגד הכל, ואמרו לו שערבון קונה כנגד הכל.

מעות שאינם בשווי המקח

כסף קונה בקרקע קנין גמור, ובמטלטלין לענין שהחוזר בו יש לו מי שפרע. הנדון להלן הוא מה הדין כשהמעות או המשכון שניתנו על הקנין אינם בשיעור כל המקח.

הנותן ערבון (דמי-קדימה, ואינם בשווי כל המקח) לחבירו, לרבי יוחנן קנה הכל בקרקע קנין גמור ובמטלטלין לענין מי שפרע כנגד הכל, ולרב אינו קונה אלא כנגד מעותיו.

הנותן ערבון (משכון לקנס את החוזר בו) לחבירו, ואמור הלוקח שאם יחזור בו יהיה הערבון למוכר, והמוכר אמר שאם יחזור בו יכפול את הערבון ללוקח, לרבי יוסי נתקיימו התנאים, דס"ל אסמכתא (הבטחת חוזמא) קניא, ולרבי יוחנן קונה רק כנגד הערבון אבל על השאר יכולים לחזור בהם, ולא נתקיימו התנאים ללא הדין המחילה ולא לגבי שכפול.

ולרשב"ג הדין הנ"ל הוא רק כשאמר ערבוני יקון, אבל אם שילם מקצת המעות עבור קרקע לשם תחילת התשלום יקנה כל המקח, שבוה נחלקו רב וריו"ח קנה ומשלם את שאר הדמים אפי' לאחר כמה שנים.

הגמ' אומרת שאין מכאן ראיה שבמטלטלין יש מי שפרע יותר מכנגד מעותיו, דשאני קרקע שקונה אותה קנין גמור ולא רק למי שפרע וכיון שיהפ כח הכסף לקנותה יפה לענין לקנותה כולה, אבל מטלטלין שהורע כח הכסף אין בזה מי שפרע אלא כנגד מעותיו.

האם שביעית משמטת חוב שיש על חלקו משכון – המלוה על המשכון אינו משמט דלא קרינן ביה "לא יגוש", ואם אין המשכון כשיעור כל ההלואה, לרשב"ג אינו משמט, ולריה"נ רק אם המשכון כנגד הלוואתו אינו משמט. הגמ' רוצה לומר שלגבי שיעור החוב כנגד המשכון מודה ריה"נ שאינו משמט, ונחלקו בשאר החוב אם משכון קונה כנגד כולו או לא, דאל"כ לריה"נ למה מביא משכון. והגמ' דוחה שנחלקו בכנגד מעותיו, וריה"נ סובר שמשמט הכל שאין המשכון אלא לרכוון דברים בעלמא.

אם מותר לחזור מדברים בלא מעות

לעיל נתבאר שאף שמעות אינם קונות מ"מ יש על החוזר בו מי שפרע. הגמרא מביאה מחלוקת האם החוזר בו מדיבור לבד בלי מעות יש בזה משום מחוסרי אמנה או לא.

מ"ט. שיטת רב שאם דיברו ולא נתן הלוקח מעות על הכל, יכול לחזור בו מהשאר ואין בזה משום מחוסרי אמנה וכדלעיל דס"ל לרב שמשכון אינו קונה כנגד כולו.

הא דדרשינן מ"היזן צדק" שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק, לריו"ח (שאוטר) ניחא והמנה שיקיים ויצידק את מה שדיבר, ולרב בא לומר שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב שבשעה שהוא מדבר לא יהיה בדעתו לשנות, אבל אם יש לו אח"כ סיבה לחזור בו, אין בזה משום מחוסרי אמנה.

ומודה רב שיש מ"ד שיש בדברים משום מחוסרי אמנה, דאיתא בברייתא ר"ש אומר אע"פ שאמרו וכו' וסוים הברייתא הוא והנושא והנותן בדברים לא קנה, והחוזר בו אין רוח חכמים נוהג הימנו, אלא שרב סובר שזה מחלוקת תנאים, והמ"ד שרב סובר כדבריו הוא ריו"ח בן מתיא שאמר לבנו שיאמר לפועלים לפני שהתחילו במלאכה שאין להם עליו אלא פת וקוטניו בלבד (דאל"כ יצטרך לתת להם כסעודת שלמה בשתתו), ומבואר שיכול לחזור בו. והגמ' דוחה שאין משם ראיה מפני שעד שהתחילו במלאכה אין לפועלים סמיכות דעת על דברי הכן כיון שיודעים שסומך על אביו, ורק אחרי שהתחילו במלאכה אומרים שודאי הסכים אביו לכך.

שיטת רבי יוחנן שדברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, והיינו במתנה מועטת והטעם משום דסמכא דעתייהו, אבל במתנה מרובה האומר לחבירו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו דלא סמכה דעתיא דמקבל, ואין בזה אפי' משום מחוסרי אמנה. וראיה שבמתנה מועטת אין יכול לחזור בו ממה שאמר ריו"ח שלוי יכול להפריש תרומת מעשר ממעשר שאמרו לו הישראל שיש לו עבודו, שיכול לסמוך על מה שאמרו "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב", וזה נחשב מתנה מועטת כיון שאין לו בפירות אלא טובת גתא. ואם יכול לחזור בו נמצא שאכל הלוי טבל, ואין לומר דאיירי בנטלו הימנו וחזר והפקידו אצלו, שהרי בהמשך הדברים אמר ריו"ח שאם הישראל נתנו ללוי אחר אין לו עליו אלא תרעומת שהבטיחו בתחלת נמכה, ואם משכו לא יכול לחזור בו.

חיוב שמירה בחזרה מהמקח – מוכר שחזר בו מהמקח (וקיבל מי שפרע) ואמר ללוקח שיקח את המעות (ההוא גברא דיהיב זוזי אשומשמי וכו'), ללישנא קמא אין המוכר חייב בשמירת המעות אפי' כשומר חנים ופטור אף בפשיעה.

חיוב שמירה באומר הא ביתי קמך – י"א שהמעשה הנ"ל היה באופן אחר (שלא רצה לקבל מי שפרע, אלא המעשה היה) שביקש לקנות שומשמי ולא מכרו לו וביקש שישמרו לו על המעות ואמרו לו הא ביתא קמך, ואמר רבא שאינו אפי' כשומר חנים.

מ"ט: קנין כסף ומשיכה לר"ש – שיטת ר"ש שאם הכסף והפירות ביד המוכר יכול להחזור בו, אבל הלוקח אינו יכול לחזור בו.

ואם הכסף ביד המוכר והפירות ביד הלוקח, אע"פ שלא משך, אלא הפירות מונחים בעליה של הלוקח שהמוכר שכר אותה ממנו שאע"פ שאין הלוקח קונה מדין חצר שהרי היא מושכרת למוכר וחצירו של מוכר היא, אין יכול לחזור בו, דלא שייך הכא הגזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיבך בעליה וס"ל דבר תורה מעות קונות ומשיכה היא תקנתא דרבנן, והכא לא איצטרך תקנתא.

רב חסדא התייר ללוקח לחזור בו כששמע שרוצים לקחת את היין ששילם עליו מעות לבי רופילא, והטעם שישוים שכדוך שתיקנו משיכה לענין שלפני המשיכה יכול המוכר לחזור בו, כך תניקנו גם שיוכל הלוקח לחזור בו.

אונאה

כתיב ויכי תמכרו מוכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תנו איש את אחיו", והיינו שהמוכר לא יטעה את הלוקח וימכור חפץ ביותר משוויו, וכן הלוקח לא יטעה את המוכר וישלם על החפץ פחות משוויו. יש ג' שיעורים באונאה, עד שתות (וי"א שליש) המקח קיים, שתות קנה ומחזיר את ההפרש (וי"א שהמתאנה יכול לבטל את המקח), ויותר משתות המקח בטל לגמרי. בסוגיה זו יבוארו פרטי דינים אלו, וכמה זמן לאחר המקח נאמר דין אונאה, האם שייך להתנות בקנין שלא יהיו בו דיני אונאה, ועוד פרטים בדיני אונאה.

שיעור אונאה לרבנן הוא שישית משוויו האמיתי של המקח, והיינו ד' מתוך כ"ד, ולר"ט שליש ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה.

אם מודדים שישית מהמקח או גם שישית ממה ששילם – לרב דווקא שתות משווי המקח היו אונאה, ולשמואל גם אם שתות מהמעות ששילם הם יותר אי פחות משוויו של החפץ היו אונאה ולא מחילה או ביטול מקח.

ועל כן אם המקח שות שש ומכרו בחמש או בשבע לכו"ע היו אונאה, כיון שיש כאן שתות מקח, אמנם אם קנה בבש והשוויו הוא שבע או חמש לשמואל היו שתות כלפי המעות, ולרב אין הולכים אלא אחרי המקח, ועל כן בשוה חמשה היו ביטול מקח ובשוה שבע היו מחילה. הגמ' אומרת לשמואל מתני' דאנתא שהאונאה ד' מכו"ד היינו מכריז דבר ששוה כ"ד בכ"ח, ולר"ט שהאונאה היא שליש והיינו ח' מכו"ד איירי שמכר דבר ששוה כ"ד בלב"ב, שהרי מתני' איירי בנתאנה הלוקח, דבו נאמר השיעור בכדי שיראה לתגר או לקרובו, דאילו המוכר לעולם חוזר.

ובברייתא מבואר כדברי שמואל שאם מכר שוה שש בחמש יד מוכר על העליינה, ויכול לבטל את המקח או לדרוש את שיעור האונאה.

תגרי לוד

ג' תקדמה:

בסוגיא זו יש ב' נדונים לרבנן דשיעור אונאה שתות וחוזר בכדי שיראה לתגר או לקרובו, א' האם מחילה בפחות משתות היא לאלתר או בכדי שיראה. ב' האם ביטול מקח ביותר משתות הוא לעולם או בכדי שיראה.

לצורך פשיטת ספיקות אלו הגמ' דנה בדברי המשנה שתגרי לוד בתחילה שמחו בדבריו ר"ט שאונאה היא עד שליש ולא עד שתות, וכששמעו שמותר להחזיר כל היום וכל בכדי שיראה חוזר לדברי חכמים. והגמ' מחשבתה בזה פרטים רבים לבאר למה מתחילה העדיפו שיטת ר"ט ולבסוף שיטת רבנן.

ולצורך זה יש לזון –

א' מה הדין ביותר משתות, בשתות עצמה, משתות עד שליש, ובפחות משליש.
ב' מתי קנה ומחזיר אונאה, מתי המקח בטל ושניהם חוזרים, מתי ידו על העליונה, ומתי היו מחילה.

ג' האם לאלתר היו מחילה ואינו יכול לחזור בו, או שיכול לחזור בו בכדי שיראה לתגר או לקרובו, או כל היום, או דלעולם חוזר.

לאחר בירור דינים אלו לרבנן ולר"ט, יש לברר –

א' באיזה פרטים עדיפה שיטת ר"ט ובאיזה פרטים עדיפה שיטת רבנן.

ב' אם יש עדיפות גם לר"ט וגם לרבנן איזה דין מצוי יותר או רווחי יותר, או שיכולים להחזיר מהפסד בדבר אחר כדי להרויח בדבר אחר, ולפי זה החליטו תגרי לוד איזה שיטה עדיפה להם על השניה.

ג' מדוע מעיקרא שמוחו בשיטת ר"ט ולבסוף חזרו לדברי חכמים.

ולפי זה צריך לברר האם יש ראיה לספיקות הנ"ל.

הורה ר"ט בלוד האונאה ...שליש למקח, ושמחו תגרי לוד, אמר להם כל היום מותר להחזיר, אמרו לו יניח לנו ר"ט במקומונו, וחזרו לדברי חכמים.

הגמ' מבארת מה סברו תגרי לוד מעיקרא ולבסוף, ומנסה להוכיח לפי זה דין פחות משתות או יותר משתות לרבנן.

דין פחות משתות לרבנן – הגמ' דנה אם פחות משתות לרבנן היו מחילה מיד, או בכדי שיראה לתגר או לקרובו (כמו בשתות אלא שבשתות ידו על העליונה (לריה"ג), ובפחות משתות קנה ומחזיר (אונאה).

ראיה מתגרי לוד דהוי מחילה רק בכדי שיראה – הגמ' רוצה להביא ראיה לספק זה מתגרי לוד, דאי נימא שפחות משתות לאלתר הוי מחילה, א"כ היה"ת פחות משליש לר"ט, וא"כ עדיף להם לנהוג כר"ט, שהרי לענין פחות משישית לתרווייהו הוי מחילה, ומשתות ועד שליש לרבנן הוי אונאה ולר"ט הוי מחילה ועדיף להם לנהוג כר"ט ויזהרו מאונאת שליש שבוה כל היום מותר להחזיר. אלא ודאי שפחות משתות הוי מחילה רק אחרי שיראה לתגר או לקרובו, ולכן מעיקרא שמחו משום שמשתות ועד שליש לרבנן יכול לחזור בו ולר"ט קנה ומחזיר אונאה, ואחרי שהורו להם שכל היום מותר להחזיר אי"כ בין שתות לשליש לרבנן עד בכדי שיראה ולר"ט כל היום, ועדיף להם שיכול לחזור עד בכדי שיראה, מאשר שיוכל כל היום לתבוע את האונאה, ואף אי נימא שזרבנן ביותר משתות יכול לבטל את המקח לעולם, ולר"ט עד שליש אינו בטל, וגם זאת האונאה אינו יכול לתבוע אלא באותו היום, מ"מ אונאה יותר משתות לא שכיחא, ואף אי נימא דשכיחא, מ"מ עדיף להם לנהוג כרבנן שבשתות או פחות אינו יכול לחזור אחר בכדי שיראה, דלר"ט יכול לחזור כל היום, אף שבויתר משתות יכולים לר"ט לבטל את המקח, דחזרת אונאה אינה כ"כ עדיפה מביטול מקח, והרווח שלרבנן יכול לחזור בו רק באותו היום אינו רווח, דרוב באותו חוזרים באותו יום.

ג': דחית הראיה – והגמ' דוחה שרל"ט מ משתות ועד שליש אין דינה

כפחות משתות דלאלתר הוי מחילה, אלא דינה כשתות עצמה לרבנן דידו על העליונה, אלא שלרבנן הוי אונאה, ולר"ט ביטול מקח.

דין יותר משתות לרבנן – הגמ' מסתפקת אם יותר משתות לרבנן חוזר עד כדי שיראה לתגר או לקרובו, (אלא שבוה שניהם חוזרים, ובשתות רק מי שנתאנה חוזר) או שלעולם חוזר.

והגמ' אומרת דמוכח ממה שמעיקרא שמחו שביטול מקח לרבנן לעולם חוזר דאם חוזר רק בכדי שיראה אין זו טובה להם מה שמחזיר אונאה ולא בטל המקח, אבל כשאמרו להם שכל היום מותר להחזיר חזרו כיון שמופסדים בשתות עצמה שיכול לחזור כל היום, ואף שמרוויחים שיתר משתות לר"ט חוזר כל היום ולרבנן חוזר לעולם, אין הבדל גדול בין לעולם לכל היום, ועוד דיתר משתות לא שכיחא.

והגמ' דוחה דיל"ל ששמוחו בשתות עצמה שלר"ט נמחלת מיד, אבל יותר משתות עד שליש דינה כשתות לרבנן

והגמ' מנסה להוכיח ממה שהעדיפו לחזור לדברי חכמים, שביותר משתות לרבנן בטל המקח בכדי שיראה, ולר"ט כל היום, והוי חומרא ביותר משתות, וזה עדיף להם משתות עצמה שנמחלת לאלתר (שבזה שמוחו מעיקרא) דאי נימא שלרבנן לעולם חוזר עדיפה שיטת ר"ט שחוזר רק כל היום ולא לעולם ויזהרו בשתות עצמה, ולפי זה שמחו מעיקרא דלר"ט השיעור הוא בכדי שיראה ולרבנן לעולם.

והגמ' דוחה דיל"ל שביטול מקח לא שכיח וגם אם אידע הרי יכול לחזור בו כל היום, ורוב הנמלכים נמלכים באותו יום.

סיכום הדינים העולים –

פחות משתות היו מחילה. הגמ' מסתפקת אם היו מחילה מיד, או שלרבנן בכדי שיראה (ולר"ט כל היום), אמנם גם אם השיעור הוא בכדי שיראה אינו יכול לתבוע את חזרת המקח (כמו ביותר משתות) אלא קנה ומחזיר אונאה. וכתב רש"י שלרבא היו מחילה מיד.

שתות – מבתני' ג"א. איתא מי שנתאנה יכול לחזור בו או לומר תן לי מעותי, ובברייתא נ: יש בזה מחילה לרב רבי נתן וריה"נ, לר"ג קנה ומחזיר אונאה, ולריה"נ יד מוכר על העליונה. רבי אלעזר מפרש הברייתא כפשותה ומתני' אין ידוע מי שנאה, לרבה מתני' כרבי נתן ויכול לחזור בו, ולרב יהודה מתני' כריה"נ וגם לריה"נ אם נתאנה הלוקח יכול לחזור בו. ורבא פוסק שקנה ומחזיר אונאה בכדי שיראה. ובשיעור שתות נחלקו רב ושמואל אם מודדים שתות כלפי שווי המקח, או שמוודדים גם כלפי המעות ששילם. שיעור המון לרבנן הוא בכדי שיראה לתגר או לקרובו, ולר"ט שתות עצמה היו מחילה מיד.

יותר משתות לרבנן – המקח בטל, ושניהם יכולים לחזור. והגמ' מסתפקת אם לעולם חוזר או בכדי שיראה. ורבא פוסק שהשיעור בכדי שיראה. ובה שניהם יכולים לחזור בהם, ומבואר בגמ' שביטול מקח לא שכיח.

משתות עד שליש לר"ט – לא הוי ביטול מוקח, והגמל דנה אם הדין בזה כמו פחות משתות לרבנן דהוי מחילה, וממילא גם בזה יש ספק אם המחילה היא לאלתר לא כל היום, או שדינה כשעות עצמה לרבנן והוי אונאה אלא שידו על העליונה (ולרבנן שניהם חוזרים).

שליש לר"ט – דינו כשעות לרבנן, אלא שלרבנן בכדי שיראה, ולר"ט כל היום.

המשך דיני אונאה

חילוקי דינים בשיעור אונאה – מסקנת הסוגיא וההלכה לפי רבא דפחות משתות נקנה מוקח לאלתר, יתר על שתות בטל מוקח ושניהם יכולים לחזור בהם, ושתות עצמה קנה ומחזיר אונאה ואינו יכול לבטל את המקח, וזה וזה שתות ויותר משתות בכדי שיראה לתגר או לקרובו. וכן מבואר ברבייתא שבפחות משתות נקנה מוקח, וביותר משתות בטל מוקח, ובשתות לרבי נתן קנה ומחזיר אונאה, ולריה"נ יד מוכר על העליונה אם המוכר נתאנה, ואם הלוקח נתאנה יד לוקח על העליונה. וזה וזה אונאה וביטול מוקח בכדי שיראה לתגר או לקרובו.

נ"א, ובמתני' מבואר שמי שנתאנה ידו על העליונה ויכול או לחזור בו או שיחזירו לו את שיעור האונאה. רבי אלעזר אומר שמתני' דלא כר"ג ודלא כריה"ג. לרבה מתני' כר"ג וגם לר"ג יכול לחזור בו. ולרבא מתני' כריה"ג ולריה"ג אם הלוקח נתאנה הוא יכול לחזור בו.

עד מתי יכולים המוכר או הלוקח להחזיר כשיש אונאה – הלוקח יכול לחזור עד כדי שיראה לתגר או לקרובו ואין בזה מי שפרע. ולר"ט כל היום. ואמר רב נחמן שהמוכר יכול לחזור בו לעולם, משום שהלוקח מקחו בידו ויכול להראותו, משא"כ מוכר אינו מתוודע לטעותו עד שיראה מוקח אחר כמו מוקח זה, (ומ"מ תגרי לוד לא הרויחו ממה שיכלו גם הם לחזור כל היום, דלא שכחי דטעו).

דיני אונאה בלוקח מתגר או מבעה"ב – אין דיני אונאה אלא בלוקח מן התגר, אבל בלוקח מבעה"ב אין דין אונאה, ודווקא כשמוכר לו כלי תשמישו, שאינו מוכן למוכרם אלא ביוקר והוי ליה כמפשר וידע אני שיש בו אונאה, אבל בעה"ב שמוכר דברים שעומדים למכירה יש בזה אונאה. ושיטת ר"י שאין אונאה לתגר, לרב נחמן היינו בתגר ספסר דידוע הוא כמה הדבר שוה שהי' לא שהה בין קניתה למכירתה ומכרה בזול כיון שהזדמן לו מקח אחר. ולשיטת רב אשי התגר אינו בתורת אונאה וחוזר אפי' בפחות מכדי אונאה דתיקנו לו שיחזור מפני שחיי' תלוים בכך.

דין אונאה בלוקח ומוכר – דין אונאה הוא בין בלוקח דכתיב "וכי תמכרו וכו' אל תנוגו' ובין במוכר דכתיב "או קנה וכו' אל תנוגו", וצריא דלוקח אין ללמוד ממוכר כיון דלא קים ליה בזבינתיה ואינו מויד משא"כ מוכר, ומוכר א"א ללמוד מלוקח ההמוכר מפסדי מעותיו מפני שהמעות יוצאים ביציאה משא"כ לוקח שיש לו את החפץ.

נ"א: האומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה-

לשיטת רב יש לו עליו אונאה. והנה ברבייתא מבואר שאין לו עליו אונאה, אביי מפרש שרב מדבר לשיטת ר"מ שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אפי' בדבר שבממון, והברייתא כר"י דס"ל שבדבר שבממון שניתן למחילה תנאו קיים ושאר כסות ניתנים למחילה משא"כ עונה שהיא צער הגוף. ולרבא רב איירי באומר סתם, והברייתא איירי שאמר שיודע שחפץ זה שוה פחות ממה שמבקש עבורו, וכן אם אמר הלוקח שהחפץ שוה יותר ממה שמטעם עבורו, דבזה אין אונאה דדמי לשאר וכסות. אבל בסתם אף לר"י יש לו אונאה, דבשאר כסות ועונה יודעת ומוחלת משא"כ כאן שהוא סבור שאין בו אונאה.

ולשיטת שמואל אין לו עליו אונאה, ואפי' לר"מ שאינה מקודשת בע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה, שאני התם דודאי עקר את חיוב התורה עליו, שאף אם יתן לה מתנה בעלמא הוא, משא"כ כאן.

ואם אמר **ע"מ שאין בו אונאה יש לו עליו אונאה** שאינו לשון מחילה, אלא כוונתו שתובע שלא יהיה בזה אונאה, והוי מקח טעות ויכול לחזור בו לגמרי.

הנושא והנותן באמנה-

והיינו שנותן לחבירו שימוכו עבורו בכמה שיוכל ויתן לו המעות לזמן פלוני וסומן עליו. אין לו עליו **אונאה** לומר שהיה שוה יותר ממה שנתן לו, או אם מכרו בדמים רבים אינו יכול לומר שלא יתן לו אלא דמיו.

ואינו יכול לחשב את הרע באמנה ואת היפה בשוה רש"י מבאר שהטעם הוא משום ריבית שהמוכר פוסט את עצמו ע"י המתנת המעות של היפה, מלשלם עבור מכירת הרע, והוי כריבית. אלא ימכור הכל באמנה ויתן שכרו או הכל בשוה והרווח של המקבל.

וכשנושא ונותן באמנה מנכה למקבל מהתשלום את שכר הכתף המוביל מביתו לחנות ואת שכר הגמל אם חוצר' לגמלים, ושכר הפונדק, אבל א"צ לשלם לו עבור טירחתו כיון שכבר נתן לו שכרו, והיינו במוכר בגדי קנבוס שהיו נחונים ד' בגדים לכל מאה וכבר הרויח במכירת הסחורה.

אונאה במטבעות

לאחר שנתבאר דיני אונאה בחפצים, מבארת הגמרא דיני אונאה במטבעות, דהנה דרך המטבעות להישק וממילא שווי המתכת שלהם (שבוה היה תלו שווי המטבעות בזמנם) פוחת, והגמרא מבארת באיזה שיעור זה נחשב אונאה, ועד מתי אפשר לחזור.

נ"ב. שיעור אונאה במטבע – מטבע של סלע שנשחקה, שיעור האונאה בה הוא לר"מ ד' איסרים והיינו אחד מוכ"ד (שהסלע הוא ב' שקלים וד' דינרים וכ"ד מעות ומ"ח פונדיונים וצ"ו איסרים), ולר"ד ד' פונדיונות והיינו אחד

מ"ב. ולר"ש ח' פונדיונות שנותן כשאר אונאה. והיינו שאם פחתה עד שיעור זה לא הוי אונאה, ובברייתא ס"ל כמתני', אלא דנקט שאם פחתה יותר משיעורים אלו עד שיעור זה הוי אונאה.

אם נחלקו דווקא במטבע או בכל אונאה – שיטת רבא שמחלוקת זו בשיעור אונאה אינה דווקא במטבע אלא בכל אונאה, ומתני' דלעיל ר"ש היא. ולאביי טלית כיון שהוא צריך להתכסות בה הוא מוחל עד שתות, אבל מטבע אם אינו יוצא בהוצאה אינו מוחל.

אם נחסרה המטבע בשיעורים אחרים-

אם נחסרה פחות מהשיעורים הנ"ל יכול למוכרה בשוויה סלעו יפה.

אבל אם הסלע עמד על פחות משקל אסור לקיימו כיון שיכולים לרמות ולהשתמש בסלע כשקל, שכיון שהוא רחב שהרי בתחילה היה סלע, אינו ניכר שהוא פחת משקל, (ואם התקינו למשקל הוא מקבל טומאה. ואסור לתת מטבע זו אפי' בדמיו לא לתגר ולא לאנס ולא לרוצח מפני שמרומים בה אחרים ויקבלו מידם מיראה, אלא יקוב את המטבע באמצעו (ולא בצד שמא הרמאי יחתוך שם וישתמש בה כאילו זה שקל) ויתלנו בצוואר בנו או בתו, או שיחתכנה לשניים, וכן הדין בדניג אם פחת חציו אסור לקיימו, (והברייתא שנקטה ל' בדניג עד רובע" היינו רובע שקל, ואגב אורחא קמ"ל שיש שקל שפחת לכדי דינר ומותר לקיימו ולהוציאו בדניג). ואמנם אם נקב את המטבע בצדו אסור לקיימו מפני שהרמאי יחתוך מסביב ויוציאנה בשקל, ולא ישתמש בו למשקל, ולא יזרקנו בין גרוטותיו, אלא או ישחוק או יתיכנו או יוליכנו לים המלח.

והברייתא מסיימת "**פחות מכן איסר אסור**" לאביי כוונת הברייתא שאם פחתה איסר יותר מכדי אונאה אסור, ולרבא אפי' פחתה משהו אסור, אלא כוונת הברייתא שפחתה איסר לדינר, וסתמא כרבי מאיר. שיטת רש"י שלאביי אם פתת איסר יותר מכדי אונאה, האיסור הוא להוציאה ביפה.

אם נחסרה יותר משיעור אונאה הנ"ל רשאי לקיימה דאינו עשוי לרמות בו בני אדם כיון שניכר החסרון. לרבי אמי כל חסרון משיעור אונאה עד שקל מותר לקיימה, אבל לרב הונא דווקא כשפחתה לכדי שקל מותר לקיימה, וכגון שפחתה בבת אחת ע"י האור, אבל אם לא פחתה עד כדי שקל אסור לקיימה.

נ"ב: עד מתי מותר להחזיר – בכרכים שיש שם שולחני עד כדי שיראה לשולחני, ובכפרים עד ערבי שבתות שאז מוציאה לטעות שבת ויראה אם יכול להוציאה, שיטת אביי שדין זה שוה לדין שאר אונאה, שהזמן בכדי שיראה לתגר או לקרובו, ואיירי התם בכרכין. ולרבא בטלית אף בכפרים הזמן הוא עד כדי שיראה, דכל אדם יודע את מחירה, אבל מטבע שרק שולחני יודע בזה בכפרים הזמן הוא עד ערב שבת שהולכים לשוק קנות סעודת שבת ויש שם שולחני.

ואם מכיר הנותן שזו המטבע, יש לו לקבלה אפי' אחרי י"ב חודש משום מידת חסידות (ואין לחסיד תרעומת על המחזיר, דא"כ לא יקבלה ממנו דטוב שלא יקבלה משיקבלה ויוציא דיבה), אבל אחר שאינו חסיד אם לא קיבלו ממנו אין לו עליו אלא תרעומת דאיתו אפסיד אנפשיה שלא החזירה בזמנו.

מותר להשתמש במטבע שחסרה לצורך חילול מעשר שני, שאין פוסל מטבע כזו אלא מי שהוא נפש רעה, ואמנם אם המקבל אינו יכול להוציאה אינו נפש רעה, ואמר חזקיה שאע"פ שכשיפרטו לו את המטבע לא יתנו לו אלא שוויה, מ"מ יכול לחללה כאילו לא נחסרה (ואמנם לא יחלל בצמצום אלא יפחות מעט וכמו שיבואר להלן). ואיירי כאן בחסרה כדי שיעור אונאה, ובירושלים יתנו לו לפי שוויה, ומ"מ יכול לחלל לפי סלע, ועדיין סלע שמו, ואין דינה כאסימון או כנסא, ואינו אלא נפש רעה.

פדית מעשר שני שאין בו שוה פרוטה

מעשר שני שאין בו (וי"א בחומשו) שוה פרוטה א"א לפדותו על מטבע שלא חיללו עליה, דכתיב "ואם גאל יגאל איש ממעשרו" ולא כל מעשרו. הגמרא מבארת באיזה אופן ניתן לחלל גם באופן זה (אגב דין חילול על מטבע שחסרה שהוזכר לעיל), ואגב זה הגמרא מבארת אלו חילוקי דינים יש בין תרומה וביכורים למעשר.

מעשר שני שאין בו שוה פרוטה א"א לפדותו על פרוטה (ג"ג): ואמר חזקיה שיכול אדם לקחת מעות שכבר חילל עליהם, ולחלל עליהם את הפחות משו"פ ואת חומשו, לפי שלא חילל על המעות עד עתה **בצמצום** לפי שהאדם ירא שלא יהיה מטפיק כדי לחלל, ולכן הוא מחלל פחות מכדי שוויו, ואת אותו שו"פ מחלל על אותו עודף.

הגמ' דנה אם יש קושיה על דברי חזקיה מהברייתא דלהלן שמבואר בה שמעשר נחשב דבר שאין לו מתירין ובטל ברוב, ואי נימא שאף פחות משו"פ הוא בר פדיון הוי דבר שיש לו מתירין דאפי' באלף לא בטל, והגמל מעמידה באופן שגם לחזקיה א"א לפדותו, ולכן בטל ברוב, וכדלהלן.

דינים בתרומה וביכורים שאינם שייכים במעשר-

ביכורים הוקשו לתרומה ד"ותרומת ירך" אלו ביכורים.

חייבים עליהם מיתה זר או כהן טמא שאוכלם במזיד, ו**חומש** זר האוכלם בשוגג.

נ"ג. ואסורים לזרים, וקמ"ל שבמעשר אפי' איסורא ליכא.

והם נכסי כהן לקדש בהם את האשה, אבל במעשר לא, וכר"מ ששמעש ממון גבה הוא.

וטעונים רחיצת ידים לפירות, שגזרו חכמים על תם ידים שיהיו שניות, ושני עושה שליש בתרומה, אבל פירות מעשר אין טעונים רחיצת ידים, והנוטל דיוו לפירות זה הוי מגסי הרוח.

וטעונים הערב שמש שבטומאה דאורייתא אין לאוכלם אחר הטבילה עד הערב שמש.

ועולים באחד ומאה ואינם בטלים ברוב, אבל מעשר בטל ברוב, ואיירי שאין בו שו"פ שאינו בר פדה, ונטמא דלית ליה תקנתא באכילה, ונכנס לירושלים ויצא יבואר להלן.

הגמ' דנה **למה מעשר לא עולה באחד ומאה** די"ל שהכונה שהוא בטל ברוב, ואי נימא כחזקיה שאפשר לפדות פחות משו"פ על מעות שכבר חילל עליהם, הוה דבר שיש לו מתירין שאינו בטל

אפי' באלף, אבל בלא חזקיה י"ל דאיירי בפחות משו"פ שאינו בר פדיון, ואיירי שנטמאו וא"א לאוכלם.

ו**הגמ' דוחה את הראיה ומעמידה באופן שאף לחזקיה א"א לפדות את המעשר, דאיירי -**

שאין לו מטבע שכבר חילל עליה.

ואינו יכול לצרף מעשר אחר שוה חצי פרוטה מפני שא"א לצרף דאורייתא ודרבנן והכא המעורב אינו חייב אלא מדרבנן, שהרי מדאורייתא בטל ברוב.

ואין אומרים שיביא דמאי דאינו חייב אלא מדרבנן, דמדאורייתא כל אדם נאמן על המעשרות, דחוששים שמא יביא בטל ודאי' ואם יעשה כך נצמצא שאכל בלא חילול.

ואין אומרים שיחלל פרוטה וחצי על שתי פרוטות ואז יחלל את המעורב על החצי שנשאר, דפרוטה שחילל חלה על הפרוטה, וחצי הפרוטה הנוסף לא חל כלל, וא"א לצרפה עם המעשר המעורב שאינו חייב אלא מדרבנן. ומה שאמר חזקיה שיחלל על המותר, היינו כשחילל על מטבע גדול פחות משוויו.

ואין אומרים שיביא איסר ויחלל עליו בפחות משוויו מפני שחוששים שיביא ב' פרוטות ויעשר בפרוטה ומחצה וכנ"ל.

ובכהאי גוונא המעשר בטל ברוב, אף לדברי חזקיה.

ועוד איתא ברבייתא שבנכנס לירושלים ויצא אינו בר פדיון ולכן הוא בטל ברוב.

נ"ג: ל"ק מדובר בשוה פרוטה, ואינו בר פדיון משום שנפלו **המחיצות של ירושלים** ואסור לאכול שם מעד עד שיעמדו המחיצות דבעינן "לפני ד' ", וא"א לפדותו כיון שקלטוהו מחיצות, ואף שדין "מחיצה לקלוט" אסור לפדות אחר שנקלט במחיצות ירושלים הוא דין דרבנן (משא"כ דין מחיצה לאכול שזה דאורייתא), מ"מ לא פלוג רבנן בין יש מחיצות לאין מחיצות ואסור בכל גוונא לפדותו, וממילא א"א לאכול או לפדות, והוי דבר שאין לו מתירין דבטל ברוב. אבל ביצא ולא נפלו המחיצות הרי יכול לחזור ולהכניסו ולאוכלו עם התערובת בירושלים.

ורב ששת מתרץ דברי חזקיה דחדא קתני דאיירי בפחות משו"פ שנכנס לירושלים ויצא אבל בלא קלטוהו אפשר לחללו על מטבע שכבר חללו בו כדברי חזקיה, ואיירי שנפלו מחיצות וכנ"ל, וקמ"ל שאפ"י פחות משו"פ נחשב שקלטוהו מחיצות וממילא אין לו התי' בפדיון ובטל ברוב.

ולא איירי במעשר שנטמא שאינו יכול לפדותו, שהרי **אפשר לפדות מעשר שנטמא בירושלים**, דכתיב "כי לא תוכל שאתו" ושאת היינו אכילה דכתיב וישא משאת, אבל מעשר טהור א"א לפדותו בירושלים דכתיב "כי ירחק ממך הדרך", ואי איירי בלקוח ממעות מעשר שני הרי אפשר לפדותו, ואי ס"ל לברייתא כר"י שצריך לקוברו בספי' דריש מ"ההכסף" כסף ראשון, ואף שלעיל מ"ה. מבואר שאפשר לחלל כסף שני, היינו דווקא כסף על כסף ולא פירות על כסף, ובמתני' מעשר שני פרק ג' מבואר טעם נוסף (והכא אסמכתא היא, או דטרח וכתב ליה קרא), א"כ לא צריך לאוקמי ביצא.

שוה פרוטה לפדיון מעשר שני – כתיב "ואם גאול יגאל איש ממעשרו" ולומדים מזה שיש מעשר שאין לו פדיון. לרבי אמי ורי"ח מומעטים מזה מעשר שני שאין בו שו"פ שאינו תופס פרוטה, אבל אם הוא שוה פרוטה הוא בר גאולה. ולרבי אסי' ורבי שמעון בן לקיש צריך שבחומש יהיה שו"פ וצריך שהמעשר שני עצמו יהיה שוה ד' פרוטות, כדי שיהיה ראוי לתוספת חומש, שעל זה מדבר הפסוק.

והגמ' מדייקת מברייתא שצריך שיהיה בחומשו שו"פ, דקתני ברבייתא שאם אין בו שו"פ דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות שכבר חילל עליהם, וכדחזקיה, וא"צ להמתין להעלותו לירושלים או לצרפו עם אחר. ומלשון דיו משמע שאפי' אם בו יש פרוטה א"א לחללו כיון שאין בחומשו פרוטה.

דיני חומש

מצינו בתורה בכמה דינים שצריך להוסיף חומש על הקרן, (ונתבארו במתני' ג"ה) א' האוכל תרומה וכדו' בשוגג. ב' הפדחה נטע רבעי או מעשר שני שלו. ג' הפודה הקדש שלו. ד' הנהגה שו"פ מן הקדש, ה' גזלן שכפר ונשבע לשקר והודה, ובסוגיותנו יבוארו פרטי דינים בזה.

מלגיו או מלבר – ברבייתא מבואר שלרב יאשיה צריך שיהיה הוא וחומשו יחד חמשה והיינו חומש מלבר, ולרבי יונתן צריך להוסיף חומש מהקרן. ובמתני' (ערכין כ"ז) מבואר שמוסיף חומש מלבר. דקתני שאם הוא ואחר רוצים לפדות הקדש בעשרים, הבעלים קודם מפני שהוא מוסיף עוד חמש.

עוד מבואר בערכין שאם אחר רוצה לפדות ביותר מכ' צריך הבעלים להוסיף חמש על הסכום שהאחר מציע ולא זוכה בה האחר כדי שלא יפסיד הקדש, ואין פוחתין על הסכום מהוקף שממאה איש אחר, וא"צ להוסיף חמשה אלא על הבעלים, ולא על העליון, והיינו ע"י כ"ה וכשהבעלים הציע עשרים ועוד משהו, אבל אם אחר רוצה לפדותו ביותר מהקרן וחומש של הבעלים פודתו האחר.

נ"ד. אם החומש מעכב – הגמ' מסתפקת אם החומש הוא חלק מהפדיון דגזירת הכתוב היא שהחומש הוא חלק מהפדיון וממילא הוא מעכב מלאכול מעשר שני חוץ לחומה, או שאינו חלק מהפדיון ואינו מעכב.

והגמ' מוכיחה שאין החומש מעכב ממה שבפדיון מעשר שני של דמאי א"צ להוסיף חומש, כיון שאינו מעכב במעשר דאורייתא ליתא דברבנן, (וכן אין לדמאי ביעור בשנה השלישית שצריך לבער את המעשרות).

אבל קרן יש לו כיון שהקרן מעכב בדאורייתא ואם לא הפריש קרן אסור לאוכלו חוץ לחומה.

ומה שמצינו לענין אם מותר לאכול פירות מעשר שני לפני נתינת החומש, שלר"א מותר ולרבי יהושע אסור, ואמר רבי שאף שר"א מתיר גם בחול, נראים דבריו רק בשבת ודברי רבי יהושע בחול וסבר שאין החומש מעכב, אלא דחיישינן לפשיעה, ובשבת לא חיישינן משום וקראת לשבת עונג", ויש לפרש שנחלקו אם החומש מעכב ואסור אפי' בשבת, או שאינו מעכב ומותר אפי' בחול, אך יש לדחות שלכ"ע אין החומש מעכב ואין האוכלו לוקח משום "לא תוכל לאכול בעשריך" ונחלקו אי חיישינן לפשיעותא שיתייאלא ולא יתן את החומש. וכמו כן נחלקו לגבי הקדש, ואמר רבי יוחנן שבהקדש בשבת מודה רבי יהושע שמותר לאכול, משום דכתיב "וקראת לשבת עונג", ועוד שהרי הגזברים יתבעו אותו על החומש.

חומשו כמותו-

רבא לומד מדכתיב "עליו" בכל החומשין שחומש דינו כמו הקרן.

אין מתחלל על הקרקע - חומש של הקדש אינו מתחלל על הקרקע כמו הקרן, דכתיב "ונתן הכסף וקם לו".

אינו משתלם אלא פירות ולא מעות - זר שאכל תרומה אינו משלם קרן וחומש ומעות או בגדים אלא מן החולין פירות חולין, שהתשלומין נעשים תרומה, דכתיב "ונתן לכהן את הקודש" דבר הראוי להיות קודש. וכמו שמצינו במתני' שהגונב תרומה ולא אכלה והיא חוזרת בעין משלם ככל לפי שוויה לימכר בשוק ודמיה פחותים משל חולין שאינה ראיה אלא לכהן טהור וכשהתרומה ג"כ טהורה. ואם אכל את התרומה בשוגג משלם פעמיים קרן לקרן וכפל וחומש בבטל אכילתה, ומשלם קרן וחומש מן החולין פירות מתוקנים, ועוד קרן דמי תרומה כפי תרומה נמכת בשוק.

אינו מתחלל על אסימון - אין מעשר או חומשו מתחלל על אסימון, דכתיב "וצרת הכסף ביוך".

ג'ד': חומש על חומש-

הגזול את חבירו ונשבע ושילם את הקרן וחזר וכפר בחומש שאמר נתתיו לך ונשבע על החומש והודה, הרי זה משלם בכל כפירה ושבועה עוד חומש, עד שלא יהיה בקרן אותו חומש שהוא כופר בו שזה פרוטה, דכתיב "וחמישיתיו".

וכן **באוכל תרומה** בשוגג משלם חומשא דחומשא שהתשלומין נעשים תרומה, ואם אכל אותם משלם אותו וחומשו, (ודין זה הוא באוכל או שותה או סך דסיכה כשתיה ושתיה כאכילה, בין תרומה טהורה ובין טמאה, אבל אם בעירה באופן אחר אינו משלם חומש, דכתיב "כי יאכל" פרט למזיק).

ובפדיון מעשר שני לא מצינו דין זה בתורה או במתני' שאם חזר וחילל את החומש הראשון צריך להוסיף חומש, ופשיטא לן שא"צ להוסיף כיון שהתורה לא נמזה כלל דין זה.

ובפדיון הקדש ילה"ס אם מוסיף חומש על חומש אם חזר וחילל את החומש, וצדדי הספק הם האם לומדים מ"יוסיף" כמו שלומדים בתרומה מדשמעות ויסף הוא שתי תוספות, או שהלימוד בתרומה הוא לא ממשמעות ויסף אלא שלוקחים את הו' דיוסף ומוסיפים אותו לתיבת חמישיתו והוה ליה חמישיתיו חמישיות הרבה, דקיימא לן גורעין ומוסיפין ודורשין, אבל בהקדש דכתיב ביה חמישית, גם ע"י תוספת ו' לא משתמש חמישיות הרבה, ואין מוסיפים את הו' באמצע התיבה ועי"ז יהיה כתוב חמישיות, דאין מוסיפים אלא בראש התיבה או בסופה. והגמ' מסיקה שיש בזה חומש על חומש, דדורשים הקש חומש לכסף שגם לחומש יש חומש כמו לכסף. ואף שאמר ריב"ל שאין מוסיפין חומש על הקדש שני אם חזר וחילל את החומש או את הקרן הראשון, כ"מ חומש הרי הוא כתחילת הקדש כיון שמאיליו נתווסף ואינו תחת הראשן.

חומש בהקדש שני-

אין מוסיפין חומש על הקדש שני, דכתיב "ואם המקדיש וכו' " המקדיש ולא המתפס סהמתפס אין קדושתו מחמת עצמו אלא נתפס בקדושה של אחר.

לימוד נוסף שאין מוסיפין חומש על הקדש שני- הברייתא לומדת מהפסוק "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך" וממה שלא כתוב ואם בהמה טמאה לומדים שהכונה שיש הקדשות שהם כבהמה טמאה ומוסיף בהם חומש שכמו שבהמה טמאה היא תחילת הקדש (כ"ל למעוטי הקדש שני) וכולה קדושה וסתם הקדש בהמה טמאה לבדק הבית (למעט קדשים קלים שיש לבעלים חלק בבשר שאין בהם מעילה מועילים בה, כך כל דבר שהוא תחילת הקדש וכולו קדוש מועלים בו ואין הכונה מעילה כפשוטו שהרי הפסוק לא מדבר על מעילה, ועוד שהרי גם בלי התנאים הג"ל שייך מעילה, אלא הכונה לענין חומש בבא לפדות הקדש שאין מוסיפים חומש אלא בתחילת הקדש, וחומש נקרא מעילה כיון שגם מעילה יש חומש.

ג'ה. ואף ששייך הקדש שני בבהמה טמאה לומדים מ"הטמאה" שהכונה דווקא לראשונה, (כמו שרבא לומד מ"העולה" עולה ראשונה שסדר המערכה הוא שלא יהיה שום קרבן לפני תמיד של שחר). ואין ללמוד דאירי בתחילת הקדש כמה שבהמה טמאה לא שייכת בסוף הקדש כיון שאינה ראיה למזבח או לשקעה בבנין, דמ"מ היא שייכת באמצע הקדש שמתפס אותה תחת הקדש אחר וחוזר ופדה אותה ואין להעדיף ללמוד מסוף הקדש שאין מוסיף שם חומש שהרי אין שם פדיון אף שבשניהם זה הקדש ע"י התפסה, דאדרבה יש ללמוד מתחילת הקדש שבשניהם יש אחרים קדושה ונספת.

וכן מבואר בברייתא נוספת שאין מוסיפין חומש על הקדש שני, דאיתא בברייתא שהמתפס פרה תחת פרה של הקדש או טלית תחת טלית חל הפדיון אף אם אין הדבר השני שיה כמו הראשון, דהקדש שיה

מנה שחיללו על שו"פ מחולל, ויד הקדש על העליונה שאם השניה שוה יותר מהראשונה כולה קדושה, ואם שוה פחות צריך להשלים, ואם אמר שיחול ההקדש בשניה על שווי חמש סלעים חל הפדיון אע"פ שאינו שוה כמו שאמר, וכתב רש"י שצריך גם בזה להשלים את השווי החסר, ואין מוסיף חומש על פדית הקדש שני.

כמה שיעורי ממון ביני תורה

שיעור אונאה - האונאה שיעורה ארבעה כסף למקח של סלע, והיינו שתות. ואם אונה את חבירו בפרוטה והמקח ו' פרוטות לרב כהנא אין בזה אונאה עד שיהיה איסר שהוא מטבע של כסף, וללוי יש בזה אונאה.

הטענה שתי כסף, וההודאה שוה פרוטה. והיינו שאם תובע את חבירו לפחות שתי כסף, והוא מודה בשו"פ וכופר בשאר, או שכופר בפרוטה ומודה בשאר, משביעין אותו שבעות מודה במקצת.

דינים ששיעורם פרוטה-

חמש דינים ששיעורם פרוטה לתנא דמתני'- א' ההודאה, כנ"ל. ב' קידושי אשה. ג' מעילה בהקדש. ד' חיוב השבת אבידה דדרשינן מ"אשר תאבד". ה' חיוב השבת הגזילה אפי' למדזי אם גזל ונשבע והודה, דכתיב "ונתן לאשר סוף לו" דליכא כפרה עד שיחזירו לידו ממש ולא לשלוחו. (הגמ' מבארת שהחידוש במתני' הוא בדין חמש פרוטות, אבל הדינים הראשונים נשנו במק"א).

לוי שנה במתניתיה ה' פרוטות - א' אונאה. ב' הודאה. ג' קידושין. ד' גזל. ה' ישיבת הדיינים' שאם יש לו עדים או שחבירו מודה ודוחהו מלשלם ישבו הדיינים ויכופו אותו. ולוי לא שנה אבידה משום דתני גזל, אבל ישיבת הדיינים שנה לאפוקי מרב קטינא הסובר שבי"ד נזקקים אף לפחות משו"פ (והיינו אם כבר הוזקקו לדון על פרוטה וחזר הנתבע ותבע פחות משו"פ לפני שעמדו הדיינים, דלא בעינן פרוטה בגמז דין), ולא תני הקדש משום שמיירי בחולין.

ותנא דידן לא תני אונאה משום דס"ל שאין אונאה לפרוטות אם המקח שוה ו' פרוטות. ישיבת הדיינים כי היא כלולה בגזל דשמע מינה שפרוטה היא ממון וכופים עליה, ואף שגם אבידה היא ממון, יש באבידה חיידוש מיוחד שחייב להכריז אע"פ שהזולה אחרי שעת המציאה, ובגזל החידוש שצריך ללכת אפי' למדזי. ותנא דידן דמייירי גם בקדשים לא תני שמעשר בפרוטה שהרי בפחות מפרוטה לא תופס הפדיון דס"ל שצריך שיהיה בחומש פרוטה, ובחומש לא קיימירי.

חמשה חומשין הם

ג'ה': האוכל בשוגג **תרומה** גדולה [דכתיב "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו"]. ותרומת מעשר, וחלה, וביכורים, מוסיף חומש דכל אלו נקראים בתורה תרומה.

הפודה נטע רבעי ומעשר שני שלו מוסיף חומש דילפינן קודש קודש ממועשר, וחשיב להו כהדא כיון דמדחד קרא נפקא [ואם גאל יגאל איש ממועשרו]. ואם חילל של אחרים אין חספי חומש, דכתיב "איש ממועשרו".

הפודה את הקדשו מוסיף חומש, אבל של אחרים לא, דכתיב "ואם גאל יגאל את השדה **המקדש** אותו ויסף חמישית".

הנהגה שו"פ מן ההקדש בשוגג, חייב קרבן מעילה ומוסיף חומש.

הגזול את חבירו שו"פ ונשבע לו מוסיף חומש.

אם עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה

הגמרא דנה האם בתקנות שתיקנו חכמים נתנו להם חכמים חומר כמו בדינים דאורייתא, אף היכא שאין טעם להחמיר כ"כ משום קנס, או שרובן לא החמירו כמו בדאורייתא.

חומש באוכל תרומת מעשר של דמאי- לתנא דמתני' אף בזה מוסיף חומש, (אבל תרומה גדולה של דמאי לא שייכא, דא"צ להפריש בדמאי תרומה גדולה לפי שהיו זוררים בה). ושמואל מבאר טעמא דמתני' כר"מ דס"ל שחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, וכדלהלן-

שלא שלא אמר בפני נכתב ובפני נתתם והיינו שלח הולכה המביא וג מוח"ל שתיקנו לומר בפני נכתב ונתתם משום הם לקייאן לשמה ואין עדים מצויים לקיימו, לר"מ יוציא מי שנשאה על ידי וג זא והולד ממזר, משום ששינה ממוטבע שטבעו אין חכמים אין הולד ממזר, אלא לרבנן אם נישאת או לר"מ לפני שנישאת יטלנו ממנה ויחזור ויתן ויאמר בפני נכתב ובפני נתתם, ואינו יכול לומר בלי לתת, דאף שא"צ לומר לפני התינה, מ"מ צריך לומר בעודם עסוקים באתו ענין.

חילול מעשר שני-

רב ששת מוכיח שלר"מ לא עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה ממה שמצינו שבדמאי מחללים כסף על נחושת וכסף על כסף, אף שבמעשר שני דאורייתא לא התירו לחלל אפי' כסף על נחושת אלא מדוחק, ולחזור ולחלל את הנחושת על כסף.

(דקתני דמעשר שני של דמאי מותר לחללו כסף על כסף ונחושת על נחושת וכסף על נחושת. ונחושת על הפירות אפי' חוץ לירושלים, לר"מ יחזור ויפדה את הפירות ויעלה את הכסף לירושלים, דכתיב "וצרת הכסף", ולחכמים אם רוצה יעלה את הפירות ויאכלו בירושלים בדמאי הקילו. ובמעשר ודאי אם נתערבו סלע של חולין וסלע של מעשר שני ורוצה להנות מהסלע של חולין, מביא מעות נחושת ואומר שהסלע של המעשר יהיה מחולל לעירם וחוזר ומחלל את המעות על הסלע היפה מבין שני הסלעים, שכיון שאין מחללים כסף על נחושת אלא מדוחק אין מקיימים חילול זה, ולא אמרו שיקח מטבע אחת ויאמר שאם השניה היא המעשר תהיה מחוללת על זו, מפני שכסף על כסף אינו דרך חילול, ואין עושין ככ אפי' מדוחק).

ג'ו': רב יוסף דוחה שאמנם ר"מ מקל בפדיון מעשר שני, אבל באכילתו מחמיר כשל תורה, וכמו שמצינו שלר"מ מותר למוכר דמאי בלי לעשר רק לסיטון והלוקח יעשר סכולים יודעים שהסיטון לוקח גם מעמי הארץ, אבל בעל הבית צריך לעשר אפי' מוכר הרבה כמו סיטון, מפני שהלוקח סבור שהם שלו ועישרם, ולחכמים גם בעה"ב מוכר או שולח לחבירו במידה גסה (ג קבין ביבש ובלח שוה דינר), שהלוקח יודע שצריך לעשר.

רבינא מוכיח שלר"מ לא עשו חכמים חיזוק כשל תורה ממה שהתיר ר"מ להפריש בפת דמאי מדפוסיים הרבה ואינו חושש שיפריש מן החיוב על הפטור ונמצא נתון טבל לכהן או מן הפטור על החיוב והפירות אינם מתוקנים, ומבואר שאין חוששים שקנה מכמה בני אדם. (וכן יכול להפריש מפת צוננת על פת חמה, שהרי התורם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה).

דברי אביי על המו"מ הנ"ל בסוגיתנו- אביי אומר שר"א ששאל למה דין דמאי כדין מעשר דאורייתא יפה שאל, ושמואל שאמר שרואים בגט שעשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה, אין הדמוי בין גט לתרומה נכון, דדילמא שאני מיתת ב"ד דחמריא ממייתה בידי שמיים (ורבא מיישב דשם מיתה אחד הוא). ורב ששת ששואל מחילול מעשר שני אינו קושיא שהרי שם אין מיתה אלא לאו, ומ"מ תירוץ רב יוסף הוא נכון. ורבינא במקום להקשות מנחתום, היה יכול להביא ראיה ממה שהלוקח מפלטר צריך לעשר מכל דפוס ודפוס, ובהכרח שאינו קונה אלא מג' בני אדם, ואז"כ יש לתרץ הקושיא מנחתום שנחתום לא קונה אלא מאחד אע"פ שעושה הכרות בדפוסיים הלוקים.

אלו דברים שאין להם אונאה

לעיל נתבאר דיני אונאה במטלטלין ובמטבעות. הגמרא מבארת באלו דברים אין דיני אונאה, ומנלן, והאם יש בהם ביטול מקח ביותר משתות.

ג'ז': קרקעות אין להם אונאה, דכתיב "או קנה **מיצ** עמיתך" דבר הנקנה מיד ליד. דכל היכא דכתיב ידו הכונה ידו ממש, כמו שמצינו בגניבה שצריך רבוי מיוחד לתשלומי כפל, אם לא גנב בידו אלא בגגו חצרו וקרפפו שננסה לשם ונעל בפניה לגנבה, כיון דכתיב "אם המצא תימצא **בידו** הגניבה", קמ"ל אם המצא תמצא מ"מ. וכן בגט כיון דכתיב "ונתן **בידה**" הו"א שאין מועיל לתת גט בגגה חצרה וקרפפה, קמ"ל ונתן מ"מ מדלא כתיב ובידה יתנו". ומבואר שידה משמע יד ממש, ואמנם הא דכתיב "ויקח את כל ארצו מידו" כיון שא"א לפרש ידו ממש, מפרשים שהכונה לרשותו.

עבדים אין להם אונאה, כיון שהוקשו לקרקעות דכתיב והתנחלתם אותם וכו'.

שטרות אין להם אונאה אם מכרם שיגבה הלוקח חוב בתוכם, דכתיב "וכי תמכרו ממכר" דבר שגופו מכור וקנוי, ושטרות אינם מכורים אלא הם לראיה בלבד. ומ"מ המוכר שטרותיו לבשם לצור בהם אבקת סממנים שמוכרם לתשמיש גופם יש להם אונאה מפני שגופם קנוי ומכור, ולאפוקי מרב כהנא שסבר שאין אונאה בפרוטות אלא במקח של איסר.

הקדשות גזבר המוכר הקדש או המוכר עולתו שנפל בה מום, אין להם דין אונאה דכתיב "אחיו". ולהלן ג"ז מובא **שלרב חסדא אינם בתורת אונאה ואפי' בפחות מכדי אונאה חוזר**, ושיטת ר"ש שרק לקדשים שאינו חייב באחריותם כגון דאמר הרי זו אין אונאה, אבל אם חייב באחריותם מגון שאמר הרי עלי יש להם אונאה שכיון שחייב באחריותה אם נגנבה או אבדה דידיה היא.

שכירות יש בה אונאה, דאף דכתיב ממכר, שכירות ביומיה מכירה היא, ולא כתיב ממכר לעולם.

חיטים שזרעם בקרקע אם אמר ללוקח שזרע ששה ויש עדים שזרע חמשה, בזה אפי' פחות מכדי אונאה חוזר, כיון דהוי דבר שבמדה ובמשקל ובמניין והוי מקח טעות וחוזר אפי' ביטלם אגב קרקע, דלא נתמעטו קרקעות מדיון מקח טעות דאדעתא דהכי לא זבן, ורבא מסתפק מה הדין כשאמרו שזרע כמה שהשדה צריכה והתברר שזרע פחות מכך דכיון שהדבר תלוי באומדנא ושיח טעות הוי כדין אונאה, וצדדי הספק הם האם החיטים כמזונחים בכד ויש להם אונאה, או שביטלם בקרקע ואין לקרקע אונאה ואיירי בדלא השרישו.

וכמו כן **יש להסתפק אם נשבעים עליהם** אם הודה במקצת או לא.

וכן **לגבי עומר ילה"ס** היכא שקצרם קודם לעומר וזרעם ולא השרישו קודם לעומר אם העומר מתיר את הזרעים, או דהוו כקרקע ואין העומר מתירם, אבל אם לגידולים ודאי אין העומר מתיר כיון שלא השרישו. אבל אם השרישו קודם לעומר עומרו מתירם דעומרו מתיר גידולים ואם השרישו לאחר העומר אין העומר מתירם לגידולים שגדלו אח"כ. תיקו.

ג'ז': מתי יש ביטול מקח במקרים הנ"ל-

לרבי אמי עבדים שטרות קרקעות והקדשות **אע"פ שאין להם אונאה יש להם ביטול מקח** ביותר משתות דיניו מדין אונאה אלא מקח טעות.

שיטת רבי יוחנן בהקדש וקרקעות - ויו"ח אמר "אונאה אין להם ביטול מקח יש להם" י"א שכונתו להקדשות וכ"ש לקרקעות, וי"א שכונתו לקרקעות, אבל להקדשות אין אונאה כיון שלא שייך טעות כלפי שמאי, וכיון שאין להם אונאה מקח טעות מית לית בהו כדשמואל דס"ל שהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל.

חילול הקדש בפחות מדמיו- ומה שמצינו שאם חילל הקדש בעל מום על בהמה אחרת יצא ההקדש לחולין אע"פ שבהמת ההקדש שוה יותר

מהבמה שחלל עליה, וצריך להוסיף דמים (אבל קרבן תמים אינו מתחלל), ואמר ריו"ח שתוספת הדמים היא מדרבנן ד"ערכך" היינו כל דמים שעריכוהו, ולר"ל מדאורייתא ד"ערכך" שוויו משמע, ובהכרח איירי בשיעור ביטול מקח שהרי בכדי אונאה הרי אין אונאה להקדשות, ואין ריו"ח שסובר שיש בהם ביטול מקח סובר שרק מדרבנן צריך להשלים, ובע"כ שצריך להפוך את השיטות במחלוקת זו, דאם במקח היו מקח טעות לחילול לאו מידי עבד, (ואמנם למ"ד שלא אמר ריו"ח אלא בקרקעות ולא בהקדשות א"צ להפוך את השיטות). או לבאר שנחלקו אם כוונת המשנה שאין להם דין אונאה או שאינם בתורת אונאה ואפ"י פחות מכדי אונאה חוזר.

ביאור מחלוקת ריו"ח ור"ל - יש לפרש שנחלקו אם הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל. או שלכו"ע מחולל ונחלקו אם מותר לחלל לכתחילה או שאסור לכתחילה וצריך לשלם את ההפרש. או דאיירי בכדי אונאה ונחלקו אם כוונת המשנה שאין להם דין אונאה, או שאינם בתורת אונאה ואפ"י פחות מכדי אונאה חוזר, וכדעת רב סטאד, ולא הופכים את השיטות דאם הופכים את השיטות יקשה לריו"ח שהרי איירי בכדי אונאה (מנדקאמר אונאה אין להם ביטול מקח יש להם) ומבואר שהכונה שאין מחזירים את האונאה.

ריבית בהקדש

הגמרא הביאה ברייתא שכתוב בה "ריבית ואונאה להדיט ואי ריבית ואונאה להקדש", ולעיל נבכאר דין אונאה בהקדש, וכעת הגמרא מבארת באיזה אופן אין ריבית להקדש.

נ"ז: אם הגזבר הלוח מאה במאה ועשרים, מעל הגזבר במעות מפני שהוציא מעות הקדש לחלוץ ולא הכניס תחתיהם כלום, והוי שוגג מפני שחשב שמותר לעשות כך כדי שהקדש ישתפר, וההמועות של הגזבר שהרי הוא חייב לשלם להקדש קרן וחומש, ויש בזה ריבית.

ואם קיבל לספק ארבע סאין סולת בסלע והתייקרו ושלש סאין שווים סלע, מותר להמשיך לספק ד' בסלע ובהדיוט אסור לפסוק על הפירות עד שיצא השער (ואם הוזלו יספק לפי הזול לפי שיד הקדש על העליינה).

המלוח מאה זה לאדם שיחזיר להקדש מאה ועשרים אסור מדאורייתא. דקבלת ההקדש הוי כמו קבלת המלוח מדין ערב.

אבני בנין שנמסרו לגזבר שעדיין הם של חול ואין בהם מעילה ואין על הגזבר לשלם דאינו אלא שליח בעלמא (דבונים בחול כדי שלא יכשלו וישבו עליהם או יתנו מהם, ולוקחים בהקפה והרי הם חול, ואח"כ מקדישים ואחר שבנאום ההקדש משלם חול עליהם ההקדש, ואם אדם מקדיש אבנים אינו קורא עליהם שם הקדש עד שינתנו בבנין), אין בהם ריבית אם הלוח מאה במאה ועשרים.

עבדים שטרות קרקעות והקדשות

אגב מה שהוזכר במשנה (נ"י). שאין אונאה בעבדים שטרות וקרקעות, מביאה המשנה באיזה ענין דיני ממונות שונה דין עבדים שטרות וקרקעות ממטלטלין.

אין בהם תשלומי כפל מפני שדורשים מהפסוק על כל דבר פשע וכו' כלל ופרט וכלל כעין הפרט שהוא דבר המטלטל וגופו ממוון, וקרקעות אינם מטלטלין, ועבדים הוקשו לקרקעות, ושטרות אין גופם ממוון, וכתבי רעהו למעוטי הקדש.

ואין בהם תשלומי ד' וה' אם טבח או מנח, ואיירי בהקדשות שהרי ד' וה' נהגים רק בשווי ושה, דתשלומי ד' וה' אמר רחמנא ולא ג' וד' וכיון שהתמעטו מכפל ירד תשלום אחד, והכפל הוא בכלל הד' וה'.

שומר חינום אינו נשבע שלא פשע, מפני שדורשים מהפסוק כי יתן איש אל רעהו וכו' כלל ופרט וכלל, כעין הפרט שהוא דבר המטלטל וגופו ממוון, וכו"ל.

נ"ח. ביאור מתננ' בשקלים לפי המבואר במתני' ששומר חינום לא נשבע על הקדש-

בני העיר ששלחו את שקליהם שקלים של אדר לקרבנות צבור ונגנבו מהשלוחים או שאבדו, אם משנתרמה התרומה באו לדין נשבעים לגזברים שלא פשעו, שהמגבים הם הבעלי דינים, דאחריות אבידה על ההקדש שהרי תורמין על האבדו, ואם לאו שנודע להם לפני כן ואין הגוברים שוקלים עליהם אלא בני העיר צדיקים להביא שקלים חדשים ועל כן נשבעים לבני העיר שהם הבעלי דינים ובני העיר שוקלים ונחתו תחתיהם. ואם נמצאו השקלים שאבדו או שהחזירוים הגנבים, אלו ואלו ששקין שחלה עליהם קדושה הם קדושים, ואין עולים להם לשנה הבאה.

הגמ' שואלת שמבואר כאן ששומר חינום נשבע על הקדש.

שמואל מותרץ שמדובר בשומר שכו, ונשבעים כדי ליטול את שכרו, והא דכתיב שנשבעים לגזברים מבאר רבה שהכונה שנשבעים לבני העיר במעמד הגזברים מפני שההפסד על ההקדש כדי שלא יחשדו בהם ולא יקראו להם פושעים. ואיירי שנגנבו או אבדו באונס (ליסטיים מזוין, טבעה ספינתו בים), אבל בגניבה ואבידה אף שפטורים לשלם לא מקבלים שכר שהרי נשתעבדו לשומרם מגניבה ואבידה ולא השלימו מלאכתם.

רבי יוחנן מותרץ דמתננ' דשקלים היא כר"ש הסובר שקדשים שחייב באחריותם יש להם אונאה ונשבעים עליהם דכיון דחייבים באחריות הווי כדכירה, וכאן בני העיר חייבים לשקול תחתיהם. והגמ' דוחה שהרי אחר שנתרמה התרומה אינם חייבים באחריות, שהרי תורמים על האבדו והגבוי ועודנו בדרך ועל העתיד לייגבות שמי שנאנס ולא שלח שקלו היה שולחו כל תשנה (הווי תורמים את הלשכה ג' פעמים בשנה וכל פעם היו מתנים קר, והמביא אחר תרומה שלישית נתנו לשופר של "תקלן תתיקון" ונפול לשיירי הלשכה לצורך חובת ועיר ומגדלותיה).

ורבי אלעזר מותרץ ששבעה זו היא תקנת חכמים שלא יזלזלו בני אדם בהקדשות ושבעוה זו להפטר מתשלום, אבל מדאורייתא פטור לגמרי.

שומר שכר אינו משלם בעבדים שטרות קרקעות והקדשות.

דין שומרים של הקדש - גזבר של הקדש השוכר את הפועל לשמור את הפרה אדומה שלא תיפסל בעלית עול או במום, או לשמור את התינוק שלא טימא, שהיו מגדלים תינוקות בתצרות הבניות על סלע שיש תחתיו חלל, כדי שימלאו מים לאפר הפרה כדי להותז ז' ימים על הכהן השורף את הפרה שהיה פורש ז' ימים ואין אחיו הכהנים נוגעים בו, או לשמור את הזרעים שהיו זורעים ע' יום קודם לפסח שעורים לצורך הקרבת העומר, או דאיירי בשמיטה ושומר ספיחים לצורך הקרבת העומר ושתי הלחם, אין נותנים לו שכר שבת אם הוא שכיר יום ועל כן אין אחריות שבת עליו, אבל אם הוא שכיר של שבוע וכדו' נותנים לו שכר שבת בהבלעה ולפיכך אחריות שבת עליו.

הגמ' מבארת שאחריות שבת עליו היינו **בשקנו מיזו** שאם לא ישמור כראוי ישלם, ובוה ודאי חייב שהרי נתחייב בכך ושבעד נכסיו, אבל בסתמא פטור דהא תנן במתני' שש"ש אינו משלם בהקדש.

המשך דיני אונאה

קדשים שהוא חייב באחריותם דאמר הרי עלי והפרשיה ונפל בה מום ומכרה לר"ש יש להם אונאה, משום שכיון שחייב באחריותה דידיה היא וקריתו ביה "אל תנו איש את אחיו, ונשבעים עליהם, וחייב קרבן שבועה אם הפקידם וכפר ונשבע והודה, כיון דאיתרבו מנבד' וכחש ואף שיש בהם צד גבוה נחשבים "עמיתו" כיון שחייב באחריותם, ואם אינו חייב באחריותם מנן דאמר הרי זו אין להם אונאה ואין נשבעים עליהם דנתמעטו מ"עמיתו וכחש".

נ"ח: ס"ת בהמה ומרגלית - לרבי יהודה אין להם אונאה, עד כדי דמיהן - לפליגי, ס"ת משום שאין קץ לדמיו, ובהמה ומרגלית משום שאדם רוצה לזווגם שור לחרוש עם שור שחוזקו כמותו שלא יתקלקל החזק, ומרגלית לשבצה עם מרגלית כמותה בזהב משובח, וחכמים טוענים שאף בשאר דברים אדם רוצה לזווגם, ור"י סובר שאלו חשובים וחביבי עליו דיווגם.

סוס סייף ומגן בשעת מלחמה - לריב"ב אין בהם אונאה במלחמה –בתוך המלחמה מפני שיש בהם חיי נפש.

אונאת דברים

לאחר שנתבאר דיני אונאת ממוון, והיינו האיסור למכור חפץ בפחות משווי או למכרו ביותר משווי, ודיני חזרת האונאה, מבארת הגמרא איסור נוסף שנאמר באונאה, והיינו אונאת דברים, שאסור לומר דבר שיגרום צער לחבירו, והגמרא מביאה דוגמאות לאיסור זה, ומבארת חומר האיסור בזה.

כשם שיש איסור אונאה במקח, דכתיב "וכי תמכרו וכו' אל תונו", כך יש אונאה בדברים דכתיב "לא תנוו איש את עמיתו" (ואין לומר דאיירי בהונאת ממוון שהרי כבר נאמרה).

כיצד היא אונאת דברים - לא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, ולא יאמר לבן גרים זכור מעשי אבותיך, שנא' "וגר לא תונה", ולא יאמר לגר פה שאכל נבילות וכו' בא ללמוד תורה מפני השכינה, ולא יאמר לבעל יסורים וכדו' הלא יראתך כסלתך היה לך לירא מהקב"ה ולבטוח ביראה תקותך ותוים דרכיך תום דרכיך היא תקותך זכר נא מי הוא נקי אבד, ולא יאמרו על חבירו שהוא מוכר בתבואה אם אינו מוכר, ולא יאמר למוכר בכמה אתה מוכר חפץ זה אם אינו רוצה לקנותו, ולר"י לא יתלה עיניו על המקח אם אין לו דמים.

אונאת דברים היא דבר המסור ללב שהלב יודע אם כוונתו לטובה או לאונאה, ולכן נאמר בו "ויראת מאלוקיך" היודע מחשבות.

גדול אונאת דברים מאונאת ממוון, י"א מפני שאונאת דברים נאמר בו "ויראת מאלוקיך", ואונאת ממוון שלא נאמר בה "ויראת מאלוקיך", וי"א מפני שזה בגופו זהה בממונו, וי"א מפני שזה ניתן להשבון זהה לא ניתן להשבון.

כל המלביץ פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים, וכמו שרואים דאזיל סומקא ואתי חיורוא.

כל היורדים לגיהנום עולים חוץ משלשה, הבא על אשת איש, והמלביץ פני חבירו ברבים, והמכמה שם רע לחבירו אע"פ שדש ביה ואין פניו מתלבנות ואמנם הוא נתמכון להכלימו.

נ"ט. נח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילביץ פני חבירו ברבים, ועל זה אמר דוד "ובצלעי אשתי שמתחילה חטאתי בה שמחו ונאספו וכו' " שאם היה מקרעים בשרו לא היה דמו שותת לארץ, ולא עוד אלא שהיו אומרים לו בשעה שעסקו בנגעים ואהלות, הבא על אשת איש מיתתו במוה, והוא ענה להם שמיתתו בתנך ויש לו חלק לעוה"ב, אבל המלביץ פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב.

נח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילביץ פני חבירו ברבים, כדמציינו בתמור שלא אמרה יהודה נבעלתי אף שהוציאוה לשריפה, אלא שלחה לו שאם ירצה יודה.

איסור אונאה נאמר ב"עמיתך" עם שאיתך בתורה ומצוות.

לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שדמעתה קרובה וממיאל פורענות אונאתה קרובה.

מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, ושערי דמעות לא ננעלו, וכן שערי אונאה הצועק על אונאת דברים לא ננעלו.

מהכל נפרע הקב"ה ע"י שליח חוץ מאונאה.

אונאה גזל וע"ז אין הפרגוד ננעל בפניהם.

ההולך בעצת אשתו במילי דשמיא נופל בגיהנום, ובמילי דעלמא יש לשמועה בעצתה. לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שהברכה בבית והעשירות מצויה בגללה.

לעולם יהיה אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שבלא תבואה יש מריבה, ולא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה.

מעשה דתנור של עכנאי (המלמד גודל כח האונאה) - תנור של חוליות שנתנו חול בין החוליות לר"א טהור ולחכמים טמא, וטעמא דר"א דאינו כלי חרס אלא ככלי אדמה וגללים, וטעמא דחכמים דאולינן בתר חוליות.

נ"ט: והקיפו חכמים את ר"א תשובות כעכנא נחש, שדרכו להיות עגול וזבו אצל פיו, וי"ג חכאי. ור"א השיב כל תשובות שבעולם ולא קיבלו ממנו, ואמרו ר"א אם הלכה כמותי' חרוב זה יוכיח ונעקך החרוב ממקומו, ואמרו לו אין מביאים ראיה מן החרוב, וכן כשאמר אמת המים וכותלי ביהמ"ד יוכיחו, וכשיצאה בת קול ואמרה שהלכה כר"א בכל מקום אמר רבי יהושע לא בשמים היא, שכבר נכתב בתורה אחרי רבים להטות, והקב"ה אמר והקב"ה שעה, "נצחוני בני", והביאו כל הטהרות שטיהר ר"א שפלה בטואה לתנור זה ועשו ע"ג טהרות ושרפום באש בפניו, וברכוהו (נ־ידוהו), והלך ר"ע להודיעו כדי שלא ילך אדם שאינו הגון ויגרום לחורבן, ולבש ונתעטף שחורים ענין צער ואבילות וישב בריחוק ד"א, ואמרו לר"א שכמדומה שחברים בדלים ממך, ור"א קרע בגדיו וחלץ מנעליו כדין מנוחה, וישב ע"ג קרקע, וזלגו עליו דמעות והעולם לקה שליש בזיתים וכו', וכל מקום שנתן ר"א עיניו נשרף, וכמעט שטבע ר"ג שהיה נשיא ונעשה הדבר על פיו עד שאמר שעשה רק לכבוד המקום שלא ירבו מחלוקות בישראל. ואימא שלום שהיתה אשת ר"א ואחות ר"ג לא נתנה לר"א ליפול על אפיו, ופעם אחת טעתה ונפל על אפיו ומת ר"ג, מפני שכל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה מפני שהיא צער הלב וקרוב להוריד דמעות.

אונאת גר - המאנה את הגר עובר בג' לאוין, וכן הלוחצו עובר בג' לאוין. והזהירה תורה בל"ו (וי"א ב"מ"ו) מוקומות בגר מפני שסורו רע ושמא יחזור בו (רשי" הוריות י"א). וכוננת התורה כי גרים הייתם בארץ מצרים- מום שבך אל תאמר לחברך.

מוכר פירות או יין מה מותר לו לערב

לאחר שנתבאר דיני אונאה בשינוי המחיר מהשווי האמיתי, מבארת הגמרא צורה נוספת של אונאה, והיינו ע"י עירוב דברים המשנים את איכות הפירות.

ס. סוג אחר של פירות - אסור למוכר לערב בין פירותיו פירות אחרות משהיה אחרת ממה שאמרו לו, ואפ"י שניהם חדשים, וכ"ש שאסור לערב חדשים בישנים מפני שהישנים עושים קמח יותר מחדשים, ונמצא מאנהו שמוכר לו זולת בתורת יקרות, ואפ"י אם מחיר החדשים יקר יותר אסור, מפני שהאדם רוצה לישן את הפירות ולכן החדש יקר יותר, אבל הוא שפסק על הישנות אינו רוצה לישנן, אבל אם פסק עמו על חדשים יכול לערב בהם ישנים.

דיני עירוב ביין

קשה ורך - מותר לערב יין קשה ברך מפני שהוא משביחו ולפיכך אם פסק עמו בן מערב בו קשה, אבל אם פסק עמו קשה לא יערב בו רך, וכן הלכה (דכל מקום דקתני באמת אמרו כך ההלכה ואין לגמגם בדבר), ודווקא בין הגיתות מותר מפני שתוססים יחד ומקבלים טעם אחד, אבל לאחר הגיתות שכל יין קיבל ריחו וטעמו אסור מפני שפוגמו, והאידינא שנוהגים לערב גם בין הגיתות טעמם משום ידיעו וחמלח, וי"א משום דס"ל כרב אחא שמתיר לערב אם יכול הלוקח לטעום לפני המכירה ולהרגיש שעירב בו.

שמרים - אסור לערב שמרי יין ביין של יום בשל אמש ושל אמש בשל יום ששמרי יין זה מקלקלים יין אחר, וה"ה מאותו יום אין מערבים מחבית לחבית, ואורחא דמילתא נקט, אבל מותר לתת ללוקח את השמרים מהיין שקנה.

עירוב מים ביין - אסור למכור בחנות מעט מעט יין שמעורב במים אא"כ מודיע זאת ללקוחות לכל אחד ואחד, ולתגר אסור למכור כמות גדולה אע"פ שמודיע לו, שמא ירמה בזה את הלקוחות ואיכא לפני עוור, ומ"מ אם הלוקח (רבא) מזג מים כפי הדרך למזוג ומצא שאין הטעם משובח, וניכר לכל שהוא מזוג, מותר להחזירו למוכר, ואין חוששים שיוסיף לו יין ולא יהיה ניכר המזיגה, דא"כ אין לדבר סוף ויהיה אסור למכור אפ"י מים, ולא אסורו אלא דבר שאפשר לרמות בו כמות שהוא, ומקום שנוהגים להוסיף מים ליין מותר לערב למחצה שליש ורביע כמנהג המזדינה, דאין כאן טעות שכל היינות בחוקת כן, ואמנם אין ההתר בזה אלא בין הגיתות.

תגר מותר לו לערב תבואה מכמה גרנות, או יין מכמה גתות, כיון שכולם יודעים שהוא קונה מכמה בני אדם ובלבד שלא יתכוון לערב שע"י שקונה הרוב ממקום משובח ויחשבו שהכל קנה מהם.

מה אסור לחנוני לעשות

כדי להרגיל את הלקוחות לבוא

חילוק קליות ואגוזים לתינוקות - לר"ש אסור לעשות כך, ולחכמים מותר כיון שגם חנוני אחר יכול לחלק.

י"א שאסור לחנוני **למכור בזול** מפני שמרגיל לבוא אצלו ומקפח מזונות חברו, וחכמים אומרים זכור לטוב משום שעל ידי כך ימכרו בזול.

ס: בירת הגריסים- לאבא שאול אסור לפי שמתוך שהם נראות יפות

מעלה במחירים יותר מדמיי הפסולת שנטל מהם, וחכמים מתירים והיינו רבי אחא הסובר שדבר הנראה לעינן מותר לעשות וישערי הלוקח מה התוספת הראויה לשלם מחמת הברירה.

זאת ע"י שטר המזנה, ואח"כ מוכרה למלוה, שזה ודאי שהמכר לא חל, אלא שיש לדון אם המעות שתובע הלוקח שהרי מכר לו שדה שאינה שלו וקיבל מעות וכתב לו אחריות דינם כמלוה בשטר או כמלוה על פה, ונ"מ אם גובה ממשעבדי.

ע"ב: אביי מוכיח שגובה ממשעבדי ממה שמזדה בשטר שכתבו א"צ לקיימו גובה מנכסים מושועבדים, והכא נמי מודה במכירה באחריות, ואף שהשטר בטל לענין המכירה, אינו בטל לגבי האחריות.

ורבא דוחה דשאני הכא שלא ניתן ליכתב כיון שנתנו במתנה, ובע"כ כתבו. אבל שטר חוב מוקדם אין לפסולו מטעם שלא ניתן ליכתב, כיון שניתן ליכתב מזמן ההלוואה. ומה שמצינו שהמוכר שדה גזולה באחריות גובה את הקרן מנכסים מושועבדים ואת השבח מנכסים בני חורין, התם כוונתו לפייס את הנגזל כדי שלא יקראוהו גזלן וי"א כדי לעמוד בנאמנותו, אבל כאן לא כתב את השטר אלא כדי להבריח ממנו את הקרקע.

פסיקה על הפירות

איסור פסיקה - אסור לשלם מראש עבור פירות ולפסוק שיתן לו אח"כ את הפירות, ואם כבר יצא השער מותר לפסוק.

איזה שער מתיר פסיקה - יצא השער היינו כשהפירות נמכרים בדורמוס אטיליו רב וגדול, וכ"ש בשער של חיטים דאלכבי וארבי שנפתחים האוצרות והספינות מביאות סחורה, אבל שוק של עיריות קטנות לא נחשב יצא השער.

מה הדין כשיש ב' שערים שונים- אם תבואה חדשה נמכרת בזול יותר מזהישנה, אין פוסקין על החדשה, כיון שקיבלה ממנו כפתהיה ישנה ויתייבש כל צרכה. ואם התבואה נמכרת בזול יותר ללקטות שסתם תבואת לקטות אינה יפה, לפי שמלקטים ממנה שדות ומערבים שיפון עם חיטים אין פוסקין, עד שיצא השער בשוה ללוקט ולמוכר, אבל ללקטות עצמם פוסקים לפי שער הלקטות מפני שיכול ללוות מלקוט אחר, אבל בעה"ב זילא מילתא לקנות מלקוט, ואב"א בעה"ב אינו קונה מלקוט כי הלוקח רצה פירות טובים.

פסיקה בדרך הלוואה - מסקנת הגמ' שלווים על שער שבשוק י"מ הלוואת ממון שאם לא יפרע לו ישלם לו פירות כפי שער של זמן ההלוואה, וטעם האיסור להו"א משום שזה דרך הלוואה. וי"מ שלווים סאה בסאה על שער שבשוק.

ע"ג. תשלום במקום אחד לפי מחירו במקום אחר-

המולין חבילה ובא חבירו ורוצה לשלם לו לפי מקום היוקר, אם האחריות בדרך על המוכר מותר, שאין כאן הלואה עד שיממכר ביוקר, ואם האחריות על הלוקח אסור מפני שיש כאן הלואה, ומחזיר לו יותר בריבית.

המולין פירות ובא חבירו ואמר שישלם לו על פירות אלו פירות במקום היוקר, מותר רק אם יש לו פירות במקום היוקר דמהשתא הם בירשותו, ואע"פ שלא משך החשיבו רבנן שהפירות בירשותו, לתתוי סאה בסאה שאינו ריבית קצוצה אלא אבק ריבית דרבנן, אבל אם אין לו אסור דנתן לו פירות יקרים יותר בשכר המתנת מעות.

חמרים - מותר לחמרים לקבל תשלום במקום היוקר ולשלם לזמן פלוני כשער הנמכר במקום הזול, מפני שע"י המעות מגלים להם את השער שעבלי הבתים של מקום הזול מכירים אותם ע"י המעות הללו ונותנים להם בהקפה, ומשתכרים בה, ונה להם לטרוח אפי' אם לא היה המתנת מעות, וי"ח פירש שעבלי הבתים היו מגלים להם אם היה חוזר ומתויקר המחיר. וי"א מפני שמוזילים להם כשמושעיים שאינם מוכתרים בה, ונ"מ בתגר חדש שמגלים להם השער, אבל אין נאמריים לו למכור לו בזול. ואדם חושב עליו להחמיר ולא לקבל לפי שער הזול ממש. ואין ההתר הנ"ל אלא התבואה ולא בגרוטאות בשאר פרגמטיא, דתבואה שכיח ושייכים הטעמים הנ"ל, משא"כ שאר דברים.

על מי האחריות בחמרים - שית שר"י שהתגר הוא אפי' אם האחריות בחליכה ובחזרה היא על החמרים.

פרדיאס (אם מותר לקנות בזול יין שעתיד להיות) וקונה את היין כשהענבים בוסר או סמוך ולא הגיעו לביכור- לרב אסור כיון שמשלם מוחיר זול יותר ממה שיעלה אח"כ היין וההזלה היא בגלל הקדמת המעות, ולשמואל מותר כיון שיתכן שהיין יתקלקל ויפסיד הכל, ויחזיר מלאו כאגרי נטר, ומודה רב בתורי דנפיש פסדייהו לרש"י המנה במקום שחורשים בשורים שמצוי הפסד.

הערות שוליים

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

- בנקודות ההפצה**
- במיייל** 7692282@gmail.com
- בפקס** 0799-414144 ‏☎

בנוסף ניתן לקבל במיייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.
הסיכומים מיועדים לחזרה בלבד ואין לסמוך להלכה.

לראגל תחילת לימוד מסכת שבת ב'עמוד היומי'
ניתן לקבל סיכומים מודפסים לפי סדר מסלול זה.

באיזה אופן מותר להלוות חיטים לארים - והארים מחזיר תבואה חדשה בימות הגורן - שמואל התיר באופן שבעל השדה יסייע בחרישה ובקצירה. ויקנה בגוף הקרקע, דבלא זה אסור דהוי הלואת סאה בסאה.

באיזה אופן מותר לשלם יותר כשמשלם מאוחר- רבא התיר באופן שממשיכים לעשות איזה מלאכה, דכיון דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ואין כאן המתנת מעות, ויכולים להוסיף על השכר. ורבא עצמו היה לוקח נוהארים באייר יותר ממה שאחרים לקחו בניסין, ואמר שאין בזה ריבית מפני שהארים מרוויח מהקרקע יותר כשהקרקע ברשותו עד אייר ואינו בשכר המתנת המעות, והוצאת הארים לפני כן אינה כדון שהרי הקרקע משועבדת לארים.

הערות שוליים יוצגו כאן.

ע"ג: דין בית ממושכן שמכר אותו הבעלים - רבא קנה מנכרי קרקע בהיתה מושועבדת לרב מרי בר רחל, ואחרי שנה רב מרי שילם לרבא שכירות, דבסתף משנתא אין הלוה יכול לסלקו במשך שנה והוי כנכר במשך אותה שנה. ואמר לו רבא שאם היה יודע שהיא ממושכנת לא היה קונה, ומכאן ואילך ינהג עמו כדיניהם שאינם נוטלים שכר דירה עד ששילם הלוה את חובו ואמר רבא שיכירף את הנכר לשלם חובו.

תשלום מראש על יין - מותר לשלם מעות על יין בתשרי ולבחור יין בטבת אע"פ שהם הו לוקחים יין בתשרי שטא היה מחמיץ, ונמצא שצטטלים יין טוב בשכר הקדמת המעות, ועדיין לא יצא השער, ואע"פ שיש לו אסור כיון שהיין רגיל להחמיץ ושכא כולו [שלזן] החמיץ. וטעם ההתר משום דמעיקרא לא שילמו אלא על יין טוב, וחומץ מתחילתו הוא חומץ קלקולו בתוכו אלא שאינו ניכר.

תוספת שאינה ריבית - בני שנוותא היו נותנים לרבינא יותר יין ממה שהיו צריכים לתת לו, ואין בזה משום ריבית אלא הוי מחילה כיון שעשו כך מודעתם בלי קציצה, ולא אמרו שעושים כך בגלל הקדמת המעות. ואף שהקרקע לא של המוכרים, מ"מ אין בקינת היין משום גזל אף שקרקע אינה נגזלה, דכיון שהם היו משלמים ממנה מס הרי היא כשלהם.

הערות שוליים יוצגו כאן.

מותר לתפוס אנשים מישראל שאינם הגויים ולהשתעבד בהם, דכתיב "לעולם בהם תעבודו ובאחיים", אבל אם נוהג כשורה לא, דכתיב "ובאחיים בני ישראל וכו'".

הערות שוליים יוצגו כאן.

שליח שפשע וגרם הפסד למשלח - הנותן מעות לחבירו כדי שיקנה לו יין ופשע ולא קנה, לרב חמא צריך לשלם לו כפי שאפשר להשיג יין בזול במקום שרגילים לקנות יין, ולרב אשי א"צ לשלם דאסמכתא לא קניא ואפי' אמר לו שאם לא יקנה ישלם לו אינו חייב. ואף שיכול הארים להתחייב "אם אוביר ולא אעביר אשלם במיטבא" ושמין כמה היה ראויה לעשות ונתן לו, שם זה תלוי בו משא"כ הכא שמה לא ימכרוהו לו. ואם שילח אותו לקנות יין מסוים אף לרב חמא א"צ לשלם, דשמה לא היו מתרצים למוכרו לו.

ע"ד. ג' שנתנו מעות לאדם אחר כדי שיקנה עבורם דבר, והלך וקנה לאחד מהם, אם מעות שלשתם מעורבים קנו שלשתם, ואם צר וחתם מעות כל אחד בנפרד קנה אותו אחד שקנה עבורו.

קנין סיטומתא - סיטומתא היינו חותם שרושמים החנוונים על חבית היין לומר שכל החביות הרשומות מכורות. לרב חביבא סיטומתא קונה לגמרי, ולרבנן קונה למי שפרע, ולהלכה קונה למי שפרע, ואם רגילים לקנות לגמרי' שרגילים לרשום ע"מ שיקנה באותה רשימה כאילו משך קונה לגמרי ע"י הסיטומתא.

מה נקרא יש לו שבאופן זה מותר לפסוק

אם הפירות שיש לו עדיין לא נגמרה מלאכתם, לשיטת רב אם הפירות מחוסרים ב' מלאכות מותר לפסוק אע"פ שלא יצא השער, ויכול לפסוק בא"ה שער שירצה שהרי יש לו ומנעשוו הוא קניו לו אע"פ שלא משך, דאף באין לו חו' אבק ריבית מדרבנן, ולא נזרו הכמים כפהא' גונא, אבל מחוסר שלש אסור דחשיב אין לו, ולשמואל אם מחוסר מלאכות שהם בידי אדם יכול לפסוק אפי' במחוסר מאה מלאכות, ובידי שמים אפי' מחוסר מלאכה אחת אינו פוסק י"מ דאתי, וחשיב אין לו.

גדיש - לרב מותר לפסוק רק אחרי ששטחם בחמה ויבשו, זאינו מחוסר אלא ידישה זוריה. ולשמואל יכול לפסוק אע"פ שמחוסר זריה שהיא בידי שמים שצריך רוח שאינה מצויה, כיון שיכול לנפות בנפה.

עביט של ענבים - לרב מותר לפסוק רק אחרי שהתחממו הענבים, דמחוסרים הכנסה לגת ודריכה, ואיירי במקום שהלוקח הוא מושך את היין לבור.

מעטן של זיתים - מותר לפסוק רק אחרי שהתחממו הזיתים במעטן, דמחוסרים הכנסה לבית הבד ודריכה, ואיירי במקום שהלוקח הוא מושך את השמן לבור.

ביצים של יוצר - לרב מותר לפסוק אחרי שלפפם שגלגל את הטיט לפי המידה ועשה להם בית קיבול ויבשם (ומ"מ נקראים ביצים מפני שהעפר מוגבל עם המים), דמחוסרים הכנסה לכבשן וצירוף, ואיירי במקום שהלוקח מוציא את הקדירות מהכבשן, ואם יש לו עפר לרבי מאיר אסור לפסוק, ולרבי יוסי דווקא בעפר לבן שאינו מצוי, ואין מנכסים אותו אלא מוגבל ועשוי ביצים, אבל בעפר שחור שהוא מצוי מותר לפסוק אע"פ שאין לו עפר דאע"פ שאין לו של לאחרים. ואמימר פסק אחרי שהכניסו היוצרים את העפר ועפר שחור היה, דס"ל כרבי יוסי, ואמנם כיון שבמקומו היה העפר יקר ולא מצוי, ממילא לפני השכנת העפר חסר בסמיכות דעת של שניהם שמה לא ימצא עפר, ולא נתן אלא על הספק, וליכא מי שפרע.

סיד - לרב מותר לפסוק אחרי ששיקעו בכבשן, דמחוסר שריפה והוצאה, ואיירי במקום שהלוקח מפורר את האבנים. ולשמואל אם הם ראויים לשקעם בכבשן' והכין את העצים והאבנים והכל ביזו ואינו מחוסר אלא מלאכת השריפה מותר לפסוק אפי' עדיין לא שיקעם.

זבל - לת"ק מותר לפסוק עליו כל ימות השנה, ולרבי יוסי מותר לפסוק רק אם יש לו, ולרבנן בימות החמה מותר אם אין לו כיון שיש לכולם זבל שכבר נרקב וינושף בימות הגשמים, אבל בימות הגשמים אסור.

אם צריך לפסוק כשער הגבוה-

ע"ד: באופן שמותר פסיקה, יכול לפסוק שאם יוזלו הפירות יתן לו כשער הזול, וצריך להתנות כך במפורש אבל בסתמא מקבל לפי המחיר בשעת הפסיקה. ולר"א אי פסק בסתמא יכול לומר לו שיתן לו כפי שער הזול או שיחזיר לו מעותיו' שהרי לא משה, וליכא אפי' מי שפרע דבסתמא דעתו על שער הזול (ולא חשיב שמעמיד מלוה על פירות, כיון שנותן המעות בתורת מקח).

ואמר רב פפא שלת"ק אם לא התנה במפורש אף שיכול לחזור בו מ"מ מקבל על עצמו מי שפרע, והיינו דת"ק היא דעת רביבם דס"ל מעות אינם קונות, דאין לומר דת"ק כ"רש" (מ"ד). דס"ל דמעות קונות ורק המוכר יתקנו שיכול לחזור בו ויקבל מי שפרע, אבל הלוקח אינו יכול לחזור בו, אבל קנה שגם הלוקח יכול לחזור בו ומקבל מי שפרע, כאן אין אפי' מי שפרע כיון שנתנה השער, דאף ר"ש לא דיבר אלא בשער אחד כשלא השתנה השער, או שכשקנה ע"מ לקבל מיד ושתתה ונתון כך השתנה השער, דבזה לא פסק על דעת שער הזול, אבל אם השתנה השער לא ויכול הלוקח לחזור בו ומקבל מי שפרע, דאי' לא נימא הכי על איזה אופן אמור ר"ש (מ"ח.) שיש מי שפרע.

אם המשלח חוזר בו אין על השליח מי שפרע שכיון שהמשלח חוזר בו מה ביזו לעשות, ועל המפסלח ל"כ אין מי שפרע דמצוי אמור ליה שהיה לו לפסוק כשער הגבוה, אא"כ הוא תגר ואינו שליח אלא הוה קונה ומכר לחמיו.

סאה בסאה

מתי מותר לבעל השדה להלוות חיטים לאריסו - מותר לבעל השדה להלוות לאריסוי חיטים תמורת חיטים לצורך זריעת השדה, אבל לצורך אכילה אסור. ור"ג היה מחמיר על עצמו ליטול מאריסוי כשער הזול בין הזול בין הוקרו. ואם כבר ירד הארים לשדה לעבוד בה אי"ה עבודה הדין תלוי, שאם דרך אותו מקום שבעל השדה נותן את הזרע וכאן השדה היתה טובה ושינה מהמתנה והטיל על הארים לתת את הזרעים אסור להלוותו חיטים לזרע, כיון שאינו יכול לסלקו מהשדה, וא"כ נתנת החיטים היא הלואה ואסור, אבל אם דרך אותו מקום שהארים נותן זרע א"כ יכול לסלקו עד שיתן זרע, ויכול להלוותו חיטים לזרע גם אחרי שירד לשדה, משום שנחשב מעבשיו שיורד לאריסותו ע"מ לקבל פחות חיטים כשעור החיטים שנתן לו.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הערות שוליים יוצגו כאן.

הדש

בסייעתא דשמיא ניתן שוב להשיג את הסט תמצית הש"ס על כל הש"ס (פֿלאַ תוס', ורש"י חלקי) במחיר 100 ₪.

כמו כן יצאו לאור מחדש כל הוברות תמצית משנה ברורה, 6 חלקים 66 חוברות.

עלות הוברת 10 ₪ סט 50 ₪.

כמו כן ניתן להשיג את סיכומי תמצית ההלכה, על הלכות שבת, מועדים ונדה.

כמו כן יצא לאור תמצית הש"ס

(גפ"ת) על מסכתות שבת, ב"ק, ב"מ.

לפרטים 052-7692282

קיבלת תועלת מהגליון?

באפשרותך לזכות לומדים נוספים,

ניתן לתרום ב'נדרים פלוס' קופת 'תמצית'